

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

Одељење за историју

Мастер рад:

Богомољачки покрет у југословенској краљевини

Ментор: проф. др Љубодраг Димић

Студент: Милан Вуковић ИС19/35

Београд, 2020. године

Садржај:

1. Предговор.....	1
2. Увод.....	3
2.1. Корени Богомољачког покрета код православних верника.....	3
2.2. Личност Николаја Велимировића.....	5
3. Оснивање Народне хришћанске заједнице (1920-1922).....	10
4. Развој Богомољачког покрета у југословенској краљевини (1923-1930).....	20
4.1. Оснивање братстава Народне хришћанске заједнице.....	20
4.2. Први сабор у манастиру Драчи 1926. године.....	26
5. Успон Богомољачког покрета (1931-1937).....	34
5.1. Сабор у манастиру Петковици 1931. године.....	34
5.2. Нова братства и молитвени сабори 1932-1937. године.....	40
6. Богомољачки покрет уочи Другог светског рата (1938-1941).....	49
7. Издавачка делатност.....	54
8. Закључак.....	56
9. Списак литературе и извора.....	59

Предговор

Главни циљ мога рада је да на основу литературе и извора прикаже рад Богомољачког покрета (Народне хришћанске заједнице) који је постојао у међуратном периоду. У раду ћу се бавити и улогом епископа Николаја у овом покрету. Богомољци нису настали у овом периоду већ су постојали и пре Првог светског рата, чак их је било и на Солунском фронту. Они су нешто мало знали да читају али су ревносно читали Свето писмо. Богомољци су водили најстрожи верски живот и тиме се разликовали од осталих верника. Строго су постили, ишли су у цркву сваке недеље и празницима, сами се молили Богу, имали групне молитве, презирали крадљивце, лажљивце и псоваче светиње. У периоду између Првог и Другог светског рата долази до снажног развоја Богомољачког покрета у Србији и Југославији. На његовом челу налазио се епископ Николај Велимировић.

Хронолошки оквир рада чини период од 1920. до 1941. године, односно од када је епископ Николај Велимировић почео преговоре са угледним људима за покретање побожног листа за народ до почетка Другог светског рата.

Богомољачки покрет је битан за друштвену историју југословенске краљевине. Овој теми није придавана важност у социјалистичкој Југославији али је од периода распада Југославије почело о њој више да се пише. Користићу од историјских извора при изради мастер рада чланке из часописа: *Хришћанска заједница*, *Православна хришћанска заједница* и *Мисионар*, који су били званични органи покрета. Штампана је важан историјски извор који, ако се посматра критички, може одговорити на многа питања. Она може доста тога да нам каже о држави и друштву. Такође, користићу грађу из Архива Југославије. Поред историјских извора користићу се и делом Драгана Суботића о Богомољачком покрету, Ђоке Слијепчевића о Српској православној цркви, као и другом сличном литературом. Уз то користићу и дело епископа Николаја Велимировића.

Рад ће бити подељен на више целина. Највише ћу се бавити самом Народном хришћанском заједницом у међуратном периоду. Свако поглавље ће обухватити један временски период у животу Богомољачког покрета.

У уводу ћу говорити о зачецима Богомољачког покрета односно о богомољцима пре и за време Првог светског рата, као и о животу епископа Николаја Велимировића. Наредна целина биће посвећена оснивању Народне хришћанске заједнице у којој ћу приказати улогу и деловање епископа Николаја. Патријарх српски Димитрије Павловић је одобрио Основна правила Народне хришћанске заједнице 2. марта 1921. године. Након тога бавићу се развојем Богомољачког покрета у Југославији од 1923. до 1930. године. Први народни православни сабор је одржан у манастиру Драчи септембра 1926. године. Следећа целина биће посвећена овом покрету за период од 1931. до 1937. године. Ово ће бити најопширније поглавље. Сабор у Петковици је био 1931. године. Наредна целина ће се бавити покретом уочи Другог светског рата. Последњи сабор богомољаца је био у манастиру Жичи 1940. године. Након тога ћу се бавити издавачком делатношћу покрета. У закључку ћу изнети најважније црте у развоју Богомољачког покрета у међуратном периоду.

Увод

Корени Богомољачког покрета код православних верника

Корени богомољства у српком народу су знатно дужи од Првог светског рата. Да би се објаснио његов настанак мора се поћи од неких догађаја који су променили европску историју. Након Француске револуције крајем 18. века долази до секуларизације европских држава и друштава која неминовно утиче и на српски народ и Србију у 19. веку. Просветитељство Доситеја Обрадовића је несумњиво највише допринело да се та идеја рашири међу српском интелигенцијом тог периода.¹ Са секуларизацијом друштва неминовно је дошло до пада религиозности и слабљења вере у Бога. Пошто је српски народ био већински православан то је утицало и на верника Православне цркве.

Пошто је пад побожности захватио српски народ, богомољство је било својеврстан одговор на њега. На српском етничком простору покрет се појавио прво у Банату средином 19. века када је ова територија била под Хабзбурзима. У Банату је настао тзв. „покрет побожних“. Покрет се потом шири и на Бачку а било га је и у читавој Карловачкој митрополији. То су биле богомољачке дружине које су се окупљале по кућама и читале Свето писмо и певале црквене песме. Редовно су долазили у цркву, молили су се побожно, при читању Јеванђеља клече и са пажњом слушају проповед свештеника и тумачење Јеванђеља. Богомољци су били и мушкарци и жене и они су исповедали чисту православну веру. У јужном Банату „побожно друштво“ је сваке године ишло у манастир Војловицу код Панчева уочи Велике Госпојине да се заједно помоле и причесте.²

После српско-турских ратова 1876-1878. године појавили су се „побожни“ и у Србији у њеном југоисточном делу и то у крајевима који су највише пострадали у току рата. Овде се покрет веома разликовао од оног у Војводини. Специфичност богомољаца у овом крају је била да су се овде појављивали људи који су откривали темеље старих цркава. Људи су

---

¹ Д. Суботић, *Епископ Николај и православни богомољачки покрет: православна народна хришћанска заједница у Краљевини Југославији: 1920-1941*, Београд 1996, 16.

² Епископ Хризостом, *Народна хришћанска заједница*, у: *Српска православна црква 1920-1970: споменица о 50-огодишњици васпостављања Српске патријаршије*, Београд 1971, 345.

их звали „цркварима“. Најчешће су долазили из неког далеког места и указивали где под земљом има остатака старе цркве, често пута и онде где нема никаквих знакова. Покрет се појавио у околини Књажевца и Сокобање и ширио се према Алексинцу и Крушевцу, као и преко Сврљига у нишки и пиротски крај. Народ се почео скупљати на тим откопаним темељима цркава.³

Богомољци су се појавили и међу војницима на Солунском фронту као и у заробљеничким логорима током Првог светског рата. Они су привукли пажњу чак и војних власти. Богомољци су читали Свето писмо и скупљали се на молитву. Међутим, преживели ратници су се жалили да су им једно време на Солунском фронту отимали молитвенике и Свето писмо, терали их да мрсе током поста и кажњавали. Тек пошто се митрополит Димитрије Павловић позитивно огласио о војницима-богомољцима гоњење је престало.⁴

Богомољци су, као што се види из приложеног, углавном били људи са села, слабо образовани и веома религиозни. Још пре него што ће епископ Николај Велимировић да се посвети званичном оснивању Народне хришћанске заједнице, пошто до тада богомољци нису имали јединствену организацију нити су се за то интересовали, битан је један догађај који се десио пре Првог светског рата. Наиме, др Џон Р. Мот, главни секретар Светског хришћанског савеза студената, био је у Београду од 19. до 21. априла 1911. године. На конференцији која је била 21. априла основана је Хришћанска заједница студената Београдског универзитета. На тој конференцији говорио је је Џон Мот о значају хришћанске федерације студената. Убрзо је изабрана управа Хришћанске заједнице студената Београдског универзитета, а председник је постао Драгољуб Јовичић, студент филозофије. У правилима ове организације, која је потврдио ректор 28. октобра 1911. године, наглашено је да је циљ ове заједнице:

„... а) Да групише и уједини све студенте, који теже једном истом идеалу моралног живота заснованом на учењу Спаситеља – Исуса Христа.

б) Да ради на побољшању целокупног социјалног, а нарочито моралног и духовног живота студената.

---

³ Исто, 345-346.

⁴ Исто, 346.

в) Да теоријским проучавањем научних метода рада на овом пољу, личним примерним животом својих чланова и њиховим вежбањем у вршењу добрих дела, припомогне што успешнијем остварењу хришћанских идеала у свим гранама приватног и јавног друштвеног живота.“

Члан ове организације је могао бити било који студент или наставник са Београдског универзитета, било које вероисповести или народности. Хришћанска заједница је током 1911. и 1912. године имала редовне недељне састанке и две шире конференције. На једном састанку Хришћанске заједнице 12. фебруара 1912. поводом универзалног дана молитве, говорио је и др Николај Велимировић на тему „О смислу вере и верском прагматизму“. То предавање је наишло на велики одјек међу члановима.⁵

После Првог светског рата у току 1919. године у Београду основана је Хришћанска заједница младих људи као огранак универзалне хришћанске заједнице младих људи са седиштем у Швајцарској. Ова заједница је имала значајно упориште у Београду, Крагујевцу и Скопљу, са преко хиљаду чланова. Главна канцеларија им је била у Београду.⁶

Личност Николаја Велимировића

Да би се разумео рад Народне хришћанске заједнице неопходно је упознати се са животом и радом човека који је руководио покретом. У питању је Николај Велимировић, епископ охридски и жички. Он је несумњиво једна од најважнијих фигура у Српској православној цркви у 20. веку.

Николај Велимировић је рођен 23. децембра 1880. године (по старом календару) у селу Лелић недалеко од Ваљева. На крштењу које је обављено у манастиру Ћелије, добио је

---

⁵ Д. Суботић, *нав. дело*, 19-20.

⁶ Исто, 29,34.

име Никола. Родитељи су му се звали Драгомир и Катарина. Отац и мајка су му били религиозни и често је ишао са њима на литургију.⁷

Млади Никола, који је још од рођења био лошег здравља, показивао је већ у раном детињству натпросечну интелигенцију и велику посвећеност учењу. Своје прво школско образовање започео је у манастиру Ћелије да би га наставио у Ваљевској гимназији. Након завршеног шестог разреда гимназије Никола је покушао да упише Војну академију али је одбијен због крхког здравља. Никола потом уписује Београдску богословију где је исказао смисао за науку и беседништво. Посебно су га привлачиле философија, психологија, књижевност и историја. Нарочито је био заинтересован за два велика мислиоца: Достојевског и Његоша. Као ученик Богословије помагао је чувеном Алекси Илићу на уређивању црквеног листа „Хришћанског весника“, у којем је објављивао прве радове. По завршетку Богословије је једно време радио као учитељ у селима Драчић и Лесковице код Ваљева.⁸

Он је наставио своје школовање на Старокатоличком универзитету у Берну. Тамо је провео три године и одбранио докторску дисертацију „Вера у Васкрсење Христово као основна догма апостолске цркве“ и тиме постао доктор теологије. Године 1909. Николај је провео у Енглеској пошто је на Оксфорду припремао нови докторат из филозофије на тему „Филозофија Берклија“, који је исте године одбранио у Женеви на француском језику.⁹

Никола се замонашио у манастиру Раковица 17. децембра 1909. године и добио име Николај. Три дана касније постаје јеромонах. Почетком наредне године митрополит Димитрије Павловић упућује Николаја у Петроградску духовну академију, где остаје непуну годину дана путујући и упознајући културни и духовни живот Руса. Због студија у западној Европи и Русији Николај постаје један од најобразованијих људи у Србији свог времена.

---

⁷ Р. Биговић, *Од свечовека до богочовека: хришћанска филозофија владике Николаја Велимировића*, Београд 1998, 27.

⁸ Исто, 27-29.

⁹ Исто, 29.

Године 1910. постављен је за суплементу Богословије „Светог Саве“ у Београду, где је предавао филозофију, психологију, логику, историју и стране језике. Креће да објављује чланке и студије по разним часописима, проповеда по црквама и држи предавања.¹⁰

У периоду драматичне борбе Србије за време Балканских и Првог светског рата Николај даје свој допринос. У периоду од 1912. до 1915. бодри и теши народ, помаже болесне и настрадале да би од 1915. до 1919. године био у дипломатским мисијама. Био је један од најватренијих поборника југословенске идеје. Николаја су на овакво ангажовање подстакле три ствари: прво идеја славенофилства, коју је Николај преузео од руских мислилаца, друго, свест о јединству културног простора јужнословенских народа, треће, национални ослободилачки покрети, црквена и државна политика ондашње Србије. Николај је сматрао да је словенско уједињење (првенствено мислећи на Јужне Словене) могуће само у Христу. Такође, то указује да је сматрао да државном јединству треба да претходи црквено јединство и тиме Николај постаје претеча модерног екуменизма на југословенским просторима. Несумњива је политичка позадина његове жеље за јединственом Црквом.¹¹

Као што је већ речено, Николај је био у дипломатској мисији. Априла 1915. године српска влада шаље Николаја из Ниша у Енглеску и Америку. Тамо су већ били Слободан Јовановић, Јован Цвијић, Павле Поповић, Чедомиљ Мијатовић, Димитрије Митриновић и Михаило Пупин са којима је сарађивао. Николај је тамо држао предавања и говорио о трагедији Србије. На великом црквено-народном сабору у Чикагу августа 1915. успео је да многе Србе, Хрвате и Словенце придобије за југословенску ствар. Тада се велики број присутних уписао у добровољце. Николај се у Енглеској много зближио са Англиканском и Епископалном црквом и наставио је са њима да одржава контакте и после рата.¹²

---

¹⁰ Исто, 30.

¹¹ Исто, 31-34.

¹² Исто, 35-38.

Изабран је за епископа жичког марта 1919. године и након тога се враћа у земљу. Убрзо је, већ крајем 1920. године, премештен у Охридско-битолску епархију. Наредне године изабран је за администратора српске Америчко-канадске епархије.¹³

У Охриду долази до велике промене у размишљањима код Николаја који сад има негативан став према материјализму и европској култури.¹⁴ Одлучио је да се више посвети обнови литургијског живота кроз Богомољачки покрет, пастирски и добротворни рад.¹⁵ О овоме ће бити више речи у наредним поглављима.

После Првог светског рата православне епархије се уједињују и обнавља се Српска православна црква 1920. године. Пошто су се у новоствореној држави нашли Срби из разних крајева који пре тога нису живели у истој држави, млађи православни теолози 20-их година настојали су да светог Саву представе као вођу српског народа. У том периоду је настао теолошки концепт светосавља за који је највише заслужан Велимировић чију је основу чинила народна црква, народна династија, народна просвета и народна војска. Светосавље је требало да омогући идеолошко место сусрета свим Србима расутим по разним деловима земље. Култ светог Саве и Косовског завета јача.¹⁶

Тридесетих година српски епископи су били више уплашени од комунизма него од фашизма, јер су последице комунизма за цркву биле видљивије. Владика Николај је 1935. године држао предавање на Коларцу где је похвалио рад Адолфа Хитлера у Немачкој и чак га упоређивао са светим Савом. Међутим, вероватно због каснијег бољег увида у европску политику, Николај мења став и већ следеће године приликом освећења цркве у селу Гривцу поручује окупљеним Србима да не буду ни крајњи левичари - комунисти ни крајњи десничари – фашисти већ да им политичко убеђење буде православна вера.¹⁷

Након што је влада Милана Стојадиновића склопила Конкордат са Ватиканом Николај долази у сукоб са властима. Сукоб није дуго трајао и престао је након што Конкордат,

---

¹³ Исто, 38.

¹⁴ Р. Радић, *Живот у временима: Гаврило Дожич 1881-1950*, Београд 2006, 122.

¹⁵ Р. Биговић, *нав. дело*, 40.

¹⁶ Р. Радић, *нав. дело*, 122-123.

¹⁷ Исто, 154-155.

после изгласавања у Скупштини, није послат у Сенат. Николај је уз патријарха Гаврила Дожића имао највећи удео и у организовању 27. марта од стране људи из цркве.¹⁸

Пошто се 1934. године вратио на епархијски трон у Жичи¹⁹ тамо га је дочекала немачка окупација и одатле су га Немци конфинирали у манастир Љубостињу, а касније је пребачен у манастир Војловицу код Панчева. У том манастиру је био заточен и патријарх Гаврило. Из овог манастира су епископа Николаја и патријарха Гаврила Немци спровели у логор Дахау септембра 1944. године и тамо су провели два и по месеца. Немци су их ослободили интервенцијом Милана Недића и Димитрија Љотића.²⁰

Након завршетка Другог светског рата Николај одлучује, за разлику од патријарха, да се не враћа у земљу. Одлази у Америку и тамо не престаје његов богословски и списатељски рад. За то време у Југославији је вођена пропаганда против њега од стране комунистичког режима. Епископ Николај умире 1956. године у руском манастиру Светог Тихона, а потом је сахрањен у манастиру Светог Саве у Либертвилу. Мошти владике Николаја су 1991. године пренете у Србију у Лелић, а наредне деценије је проглашен за светитеља.²¹

Епископ Николај је имао богат списатељски рад. Његова најзначајнија дела су: „Религија Његошева“, „Охридски пролог“, „Кроз тамнички прозор“, „Молитве на језеру“, „Диван: наука о чудесима“, као и многе друге.

---

¹⁸ Р. Биговић, *нав. дело*, 41-42.

¹⁹ Д. Суботић, *нав. дело*, 25.

²⁰ Р. Биговић, *нав. дело*, 43.

²¹ Исто, 44-50.

Оснивање Народне хришћанске заједнице (1920-1922)

После Првог светског рата створена је нова држава Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца. Простор који је у прошлости био подељен између најмоћнијих царстава сада је постао јединствен. У новоствореној држави три вероисповести су биле доминантне: православље, римокатолицизам и ислам. Православци су били релативна већина пошто их је било преко 46 посто. Православне епархије у држави су због новонастале ситуације одлучиле да се уједине и обнове древну Пећку патријаршију под називом Српска православна црква. Њено седиште је постао Београд а за првог патријарха је изабран митрополит Србије Димитрије Павловић 1920. године.²²

Владика Николај Велимировић се после рата заинтересовао за богомољце. Он је у марту 1920. године, на предлог Милана Бозољца, државног економа из Јагодине, сазвао неколико виђенијих људи, који су, у Београду, разговарали о покретању једног побожног листа за народ, који би „разбистрио тако мутну верску ситуацију“. Између осталих, поред њих двојице, састанку су присуствовали: Коста Поповић, директор Народне банке у пензији, и Драгољуб Миливојевић, тада студент права. За уредника листа *Богомоља* изабран је Милош Анђелковић, професор веронауке из Београда. Он је потом, уочи излажења првог броја *Богомоље*, из разноразних разлога одбио да се потпише као власник листа, захваљујуће госпођи Даници Јовановић из Београда, добијене су просторије. Међутим лист *Богомоља* није успео да доживи трећи број.²³

Лист *Богомоља* иако је кратко излазио говорио је о тадашњим богомољцима који су проповедали одлазећи из места у место. У Шумадији су проповедали Иван Благојевић, Радослав Митровић, Петар Старчевић, Марјан Милошевић и Станислав Ђорђевић. У Лазаревцу је проповедао Живан Аночић, у Јагодини раније поменути Милан Бозољца, Чеда Јеличић и Драгослав Глишић око Рековца, Дамјан Ђорђевић у селима преко Мораве, Милован Стефановић на Млави, Стефан Величковић у Нишу, Драгутин Нешић у

---

²² В. Petranović, *Istorija Jugoslavije: 1918-1988. Knj.1, Kraljevina Jugoslavija: 1914-1941*, Beograd 1988, 40-43

²³ Д. Суботић, *нав. дело*, 29.

Наталинцима, Миливоје Топаловић у Горњем Милановцу, Ставра Џунић у околини Пирота, Радован Томановић у Мостару, раније поменути Драгољуб (касније Дионисије) Миливојевић у Крагујевцу и многи други.²⁴

Један од познатијих послератних богомољаца је и Божа Чеперковић из села Рсовца, парохије Врњачке. Он пре рата није имао интересовања за цркву. Пошто је био болестан Аустријанци су га интернирали у Нежидер где је почео да чита Нови завет. По његовим речима то му је помогло да буде здрав телом и духом. Он је после рата основао братство Хришћанске заједнице у Чукојевцу. Један од првих богомољаца је и Чедомир Јеличић из Калудре. За развој покрета су раније доста учинили и проповедници Радован Тадејић, Милован Крстић и други а после рата Иван Благојевић.²⁵

У јесен 1920. године је покренут нови лист *Саборници* који је изашао свега седам пута. Уредник листа је био Стаменко Ђурђевић, вајар, а касније Драгољуб Миливојевић. Једно време, све до појаве главног органа Народне хришћанске заједнице, био је орган Одбора за сједињавање хришћанских цркава, на чијем се челу налазио архимандрит Севастијан Дабовић. Истовремено са овим догађајима Милан Бозољац и Драгољуб Миливојевић израдили су „Правила Народне хришћанске заједнице“ у циљу да се сви различити верски православни покрети групишу у целину.²⁶ Због значаја ових правила преносимо их у целости:

„Правила Народне хришћанске заједнице

Име и седиште

Члан 1.

Под именом Народна Хришћанска Заједница оснива се Удружење, у које улазе сви они који љубе Бога и испуњавају његове заповести.

---

²⁴ Исто, 29-30.

²⁵ Исто, 30.

²⁶ Исто, 31.

Седиште Заједнице је у Београду: али она обухвата и све заједнице истог задатка у целој Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца.

Задатак

Члан 2.

Народна Хришћанска Заједница признаје Господа Исуса Христа за Спаситеља света а православље за обавезну религију.

Задатак је Заједнице: да са знањем надлежних црквених власти ради на моралном препорођају нашег народа, старајући се и о умној и о физичкој страни његовог васпитања, и да потпомаже сваки хришћански покрет.

Чланови Заједнице

Члан 3.

Чланови Заједнице могу бити лица оба пола, ма кога часног звања и занимања и ма кога доба узраста, која се са постављеним циљем слажу и у томе правцу раде.

Чланови Заједнице плаћају месечни улог колико сами хоће а најмање један динар.

Чланови Заједнице своје дужности у удружењу врше бесплатно па ма кога звања били.

Управа

Члан 4.

На челу Народне Хришћанске Заједнице је Управа, коју чини Одбор састављен од председника, 2 потпредседника, секретара и два члана који би могли да замене било ма кога од означених часника, а који се сваке године бирају на редовним скупштинама.

Сваки члан овог Управног Одбора плаћа месечни улог од 30 динара, изузимајући оне који су сиромашни.

Чланом Управног Одбора може постати само онај, који зна живот и рад Господа Исуса Христа, и црквене Уредбе у погледу живота и по њима се управља.

Дужности Управног одбора

Члан 5.

Дужност је Управног Одбора, да у смислу ових правила:

- а) руководи свима пословима Заједнице ради остварења постављеног циља
- б) да прибавља материјална средства за тај циљ: прилоге, улоге и др.;
- в) да спрема и издаје популарна издања књига и часописа верске садржине, затим животе светих и др. са знањем и одобрењем надлежне црквене власти;
- г) да оснива књижице и читаонице из књига и листова и верско-патриотске националне садржине;
- д) да о раду своме води записнике;
- ђ) да о прикупљеним материјалним средствима води књиге оверене од стране надлежне власти и одређује из своје средине лице које ће руковати истима; и
- е) да представља Заједницу у свим приликама њених односа и рада јој.

Извршни одбор

Члан 6.

Поред Управног Одбора у Заједници постоји и Извршни Одбор.

Чланови овог Одбора плаћају месечни улог од 10 динара, изузимајући оне који су сиромашни.

Чланом овог Одбора може постати само онај који зна живот и рад Господа Исуса Христа, по могућности и Стари Завет, и Црквене Уредбе у погледу живота и по њима се управља. Члановима овим могу бити и мушки и женске.

Дужности Извршног Одбора

Члан 7.

Дужност је Извршног Одбора, да у смислу ових правила:

- а) шири јеванђелску науку у разним местима;
- б) да оснива Заједнице са истим циљем по разним местима, за које ће важити ова заједничка правила;
- в) да сузбија различна и противна нашиј вери – учења, секте и друге намере које иду на то да руше морал и православље.

Члан 8.

Сваки члан овог Одбора, на основи уверења Суда општине потврђеног полицијском влашћу, добија од стране Наросне Хришћанске Заједнице овлашћење: да може продавати све врсте побожних књига – издања Заједнице – као и друге књиге које садрже учење наше вере; да може купити прилоге и претплату на књиге у име Заједнице и да може радити све оне послове које му у смислу ових правила стави у задатак Управни одбор.

Средства Заједнице и њихова намена

Члан 9.

Сва прибављена материјална средства којима Заједница располаже; добровољни прилози државе, завода, школа, цркава, члански улог, завештања и приходи са предавања – иду на штампање листа и других побожних књига, на потпору путујућих чланова и повереника Заједнице и на помоћ бедних и сиротих.

Члан 9.

За популарисање својих циљева Заједница има свој лист, који носи назив: Народна Хришћанска Заједница.

Лист уређује Редакциони Одбор, кога бира Управни Одбор Заједнице

Прелазна наређења

Члан 10.

На случај да Народна Хришћанска Заједница престане постојати и радити, а то може бити кад захтева две трећине правних чланова и већина Управног и Извршног Одбора, сва се готовина, књижица и остала имовина предају на руке Министарству Вера, све донде док се не би саставила нова Заједница са овим истим задацима.

Члан 11.

Ова правила важе од дана када их благослови Његова Светост Српски Православни Патријарх а одобри и потврди Министар Вера.

За Управни одбор

1. марта 1921. године

Београд

Оснивачи:

Драгољуб Миливојевић, студ. тех. с. р.

Милан Бозољац, држ. економ с. р.²⁷

Патријарх српски Димитрије Павловић је 2. марта одобрио правила Народне хришћанске заједнице и дао свој благослов за оснивање овог удружења.²⁸ Ова правила је одобрио и министар вера Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 13. маја 1921. године.²⁹

---

²⁷ Архив Југославије (АЈ), Министарство вера Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, број фасцикле 157, број јединице описа 242, Народна хришћанска заједница

²⁸ Д. Суботић, *нав. дело*, 31.

²⁹ Архив Југославије (АЈ), Исто

После Првог светског рата, током којег је српски народ имао огромне жртве, раширила се верска равнодушност међу Србима у Југославији. Поред тога јача утицај разних секти као и адвентистичке пропаганде. утицаји Октобарске револуције такође су се осећали у Југославији. Епископ Николај, док је био на трону епархије Жичке, одлучује да покрене православну акцију. Он оснива жичку библиотеку Свети Лазар која је имала велики значај јер због ратних околности долази до нестанка верских књига. Богомољачки покрет око Ужица и Чачка је био веома јак.³⁰

Након што је патријарх одобрио правила у пролеће 1921. године је образована Православна народна хришћанска заједница „Спасење“. У мају исте године је у Крагујевцу сазвана скупштина свих проповедника ове заједнице. Прву управу су чинили: председник Драгољуб Миливојевић, потпредседници: Драгутин Нешић, опанчар из Наталинаца и Станислав Ђорђевић из Ковачевца, благајник Станко Стошић пекар из Крагујевца, секретар Михаило Петровић ученик трговачке школе, помоћни чланови Милица Јовановић, учитељица из Александровца и Живота Мишковић, земљорадник из Марковца.³¹

Поред Народне хришћанске заједнице и раније споменуте Хришћанске заједнице младих људи постојао је и Женски хришћански покрет. Још за време окупације постојала је група угледних госпођа – учитељице, професори, студенти, чиновнице итд. – која се састајала у договору са Ани Христић једном недељно и читала и тумачила Нови Завет. После рата та пракса се наставља и оне се окупљају једном недељно у Добрачиној улици у Београду. Тим скуповима је присуствовао и епископ Николај као и митрополит загребачки Доситеј. Почетком марта 1920. године основан је Женски хришћански покрет који добија благослов од патријарха а потом њихова правила потврђује Управа града Београда. Ово друштво су основали Даринка Јовановић, Љубица Станковић, Живка Радосављевић, Јелена Деда, Олга Петровић, Надежда Савић, Мара Раденковић и Дамаскин Грданички, професор богословије. Локални женски хришћански покрети основани су у Пироту, Смедереву, Бајиној Башти, Зајечару, Краљевом Селу и Књажевцу, Краљеву, Неготину,

---

³⁰ Д. Суботић, *нав. дело*, 32.

³¹ Исто, 32-33.

Кладову, Нишу. оне су организовале предавања, посећивале затворе, сиротишта и старачке домове, а такође су се бринуле о напуштеној деци.³²

Први велики сабор Народне хришћанске заједнице одржан је у Крагујевцу крајем лета 1921. године. На сабору је учествовало преко 300 људи и његов циљ је био да се чланови зближе и да размене мишљења о проповедању која врше у својим крајевима. Поред осталих верских удружења позвана су и Хришћанска заједница младих људи и Женски хришћански покрет. На сабору су између осталих говорили Драгољуб Миливојевић и Милан Бозољац. Бозољац је рекао да богомољаца оба пола има у старим границама око 50 хиљада. На његов предлог епископ Николај је изабран за духовног вођу на земљи, за проректора патријарх Димитрије, а за почасног председника др Марко Лeko. Потом је на великом молитвеном сабору Народне хришћанске заједнице 4. октобра исте године пред 500 људи изабрана нова управа, усвојена правила Народне хришћанске заједнице и одлучено да се покрене орган Заједнице.³³

Званични орган Заједнице је почео са излажењем јануара 1922. године. Истог месеца канцеларија Заједнице премештена је из Београда у Крагујевац, у Сарајлину улицу број 32, у зграду Петра Николића, ондашњег кројача.³⁴ Лист се на почетку звао *Нове душе*, али већ у марту мења име у *Хришћанска заједница*. Уредник листа је био Драгољуб Миливојевић. Две године касније лист мења име у *Православна хришћанска заједница*. Почетком 1936. године лист поново мења име, овога пута у *Мисионар* и излази све до 1941. године.³⁵

Епископ Николај је био упознат са хришћанским покретима у Енглеској, Француској, Америци и Русији због свог дугогодишњег боравка у иностранству. Веома важан је био његов текст „Не одбацујте их“ из 1921. године. У том тексту Николај напомиње православним свештеницима да се у сваком хришћанском народу после рата осетио неки религиозни покрет. Они су махом поникли у простом народу. По Николају, сељаци у Француској су се толико током рата и после њега приближили цркви да је француска влада пожурила да обнови дипломатске односе са Ватиканом. Такође, у Великој

---

³² Исто, 35.

³³ Исто, 33.

³⁴ Исто, 33.

³⁵ Б. Цисарж, *Један век периодичне штампе Српске православне цркве. Књ. I, А-М*, Београд 1986, 53.

Британији, у Велсу, појавио се међу рударима један необичан проповедник, прост угљарски радник, по имену Смит. Религиозни покрети међу интелигенцијом Француске и Велике Британије, по Николају, могу се класификовати у спиритизам и теософију. За разлику од њих у Русији је постојао међу интелигенцијом религиозни покрет „Евроазија“ који је тврдио да „Европа представља мању вредност, Азија већу, но уједињене – представљале би пуну вредност. Отуда поклич: натраг православној цркви; она је коректура за европски кључ, за мистерију Азије“. Охридски епископ наводи да међу српском интелигенцијом нема ни трагова таквих покрета али међу простим народом има. То је Богомољачки покрет. Николај наставља: „Ко су богомољци? то су још неизбројани и неорганизовани људи и жене, од Чуруга до Битоља – на хиљаде и хиљаде њих – који најусрдније посте и моле се Богу: недељу празнују и причешћују се, проповедају покајање и скори долазак Спаситељев. Неки од њих тумаче снове и знаке. неки остављају кућу и породицу и одлазе у монаштво. Ословљавају се „браћом“ и „сестрама“. На богослужења долазе у групама. На богослужењима клече и уздишу, целивају крст и иконе. Са великом заповешћу очекују, да ли ће се њихов свештеник решити, да им каже реч о Богу, да објасни јеванђеље... Ако им проговори, они га обасипају похвалама с благодарношћу. Ако ли не они се после службе, скупљају пред црквом, да заврше „службу“, то јест да чују проповед својих пророка. ови пророци – прости сељаци са дугом брадом и косом – ваде из џепа Нови завет, од употребе већ похабан и умашћен, и читају и говоре, по цео сат чита и говори, док сви не заридију од покајања и умилења; дуже читају и говоре него што је служба трајала... они после службе журно хитају кући једнога од њих, и ту, без презања и скраћивања „завршавају службу“.³⁶

Николај потом у тексту критикује свештенике који игноришу богомољце у свом крају. Многи свештеници су говорили да су богомољци јуродиви или да их је захватило верско лудило. Николај похваљује свештеника Туфегчића у Мачви и проту Вељу Белопавловића у Чачку зато што су подржали покрет. Међутим криво му је што покрет није прво захватио вароши него села, јел село увек брже подржи варош него варош село. Охридски епископ на крају текста поручује свештеницима: „Старајте се, дакле, да разумете

---

³⁶ Н. Велимировић, *Богомољачки покрет (чланци, беседе, посланице и студије); Духовне поуке; О екологији*, Београд 1997, 11-12.

богомолце. Уздржите се од бацања камена на њих, јер можете лако ударити Христа. Не одбацујте их да они вас не одбаце“.³⁷

Почетком двадесетих година најактивније богомољачко друштво је било у Пироту, а од сеоских у селу Рсовцима. Пиротско друштво је постојало већ тридесет година. Њега су основали Алекса из Смрдана (касније свештеник у Пироту) и Тома Саланкалија из Пирота, оба по занату ткачи.³⁸

У октобру 1922. године у листу *Хришћанска заједница* је изашао текст под називом „Велика опасност“. Ту је исказана главна намера Народне хришћанске заједнице „да се сви разноверујући у нашој земљи скупе у једну чврсту православну целину и да тако даду отпор навали модерних атеистичких (неверничких) идеја“. Даље у тексту критикује се спиритизам (призивање духова) и наглашава се да богомољци нису спиритисти како их многи називају.³⁹

У Крагујевцу је 1922. године организовано братство „Вере, Наде и Љубави“ које је две године касније имало преко 400 чланова. Њен председник је био већ помињани Драгољуб Миливојевић, студент богословског факултета, а секретар Станко Маричић, ученик трговачке школе.⁴⁰

---

³⁷ Исто, 12-14.

³⁸ Д. Суботић, *нав. дело*, 37.

³⁹ „Хришћанска заједница“, бр. 10, Крагујевац, октобар 1922, стр. 7-8

⁴⁰ „Хришћанска заједница“, бр. 3, март 1924, стр. 17-19

Развој Богомољачког покрета у југословенској краљевини (1923-1930)

Оснивање братстава Народне хришћанске заједнице

Како је време пролазило Богомољачки покрет се развијао и оснивана су братства. Главни орган покрета *Хришћанска заједница*, који после мења име у *Православна хришћанска заједница*, извештава о активностима богомољаца.

Богомољци су били изузетно активни у темнићком срезу. У селу Бачина и у околним селима је било почело нагло буђење народа у верском погледу. Та околна села су Крушевица, Доњи Крчин, Секурич, Сољевац, Церница, Орашје, Збеница, Карановчић и друга. Намесник среза темнићког Мих. Поповић помаже и штити богомољце свога краја.⁴¹

У верском погледу пробудио се и пожаревачки округ. У фебруару 1923. године образован је пододбор – братство Народне хришћанске заједнице у селу Мелници на челу кога су се налазили свештеник Михаило Ђурић и Пајсије Поповић, старшина манастира Витовнице. Поред Мелница предавања су држана и у Вишановцу, Барама (Стиг), Селаковцу и Орешковици. У овом крају је највише радио мисионар Дамјан Ђурђевић са браћом из околине, Милованом Петровићем и другима.⁴²

Слава Народне хришћанске заједнице је била први дан Духова. Због оскудице у народу 1923. године се није могао сазвати велики скуп свих чланова у једном месту. Прослављена је слава у братству у Крагујевцу у кругу њихових чланова. Такође је слављено и у Земуну и Београду.⁴³

---

⁴¹ „Хришћанска заједница“, бр.3, март 1923, стр. 16.

⁴² Исто, стр. 16.

⁴³ „Хришћанска заједница“, бр.5, мај 1923,стр. 16.

У месту Убу, прве недеље по Преображењу, је одржан велики скуп богомољаца. Скуп је одржан уз помоћ свештеника. Прво је служена литургија, а потом су се окупили око цркве. Певане су духовне песме и проповедало се.⁴⁴

На Крстовдан 1923. године Народна хришћанска заједница је имала дводневну годишњу конференцију у Крагујевцу. Изасланици и делегати су дошли из 50 братстава. Епископ Николај није могао да дође и послао је поздрав. На конференцији је донесена начелна одлука да се поново тражи потврда нових правила а такође је утврђено оснивање књижевног одбора. Изабрани су делегати за преговоре за заједнички рад са Хришћанском заједницом младих људи и Женским хришћанским покретом у Београду. Утврђено је да се спроведе организација Богомољачког покрета. Најважније одлука је била да се организовање покрета свуда спроводи у договору са свештеником изузев ако свештеник не живи по Јеванђељу. Такође, донета је одлука да сви чланови кад код њих дође проповедник братски га помогну.⁴⁵

Богомољци су били добро организовани у западној Србији. Њихови чланови из срезова колубарског, ваљевског и подгорског основали су братство „Сабора светих апостола“, чији је председник био Живан Аночић из Шопића (код Лазаревца).⁴⁶

У Вранову близу Смедерева је 1923. године организовано братство Народне хришћанске заједнице. Оно је наредне године већ имало преко 100 чланова. Братство у Јагодини, под руководством Милана Бозољца, се бавило хуманитарним радом. У селу Забрђу у долини Млаве је образовано братство „Светог Јована крститеља“ а његов председник је био Милован Стефановић, трговац из Петровца. У селу Риљцу је образовано братство „Свете Троице“.⁴⁷

Иако су богомољци најактивнији били по селима то није спречавало њихову „браћу“ из градова да оснивају братства. У престоном граду Београду основано је братство „Покрова свете Богородице“. На њиховом челу се налазио Петар Новаковић и они су имали састанке

---

⁴⁴ „Хришћанска заједница“, бр.9, септембар 1923, стр. 14.

⁴⁵ „Хришћанска заједница“, бр. 10, октобар 1923, стр. 14-15.

⁴⁶ Д. Суботић, нав. дело, 44-45.

⁴⁷ „Хришћанска заједница“, бр.2, фебруар 1924.

у свим квартовима града. Они су 1923. године приредили славу (Светог Николу) робијашима у београдским затворима. Такође, исте године њихови чланови су са заставама ушли у један католички манастир близу Новог Сада, на католички празник, и певали православне песме.⁴⁸

Већ помињано братство „Вере, наде и љубави“ у Крагујевцу, које 1924. године броји преко 400 чланова, је напредовало из дана у дан. Поред хора који је имао 40 певача, ово братство је организовало оркестар за свирање духовних песама. Хор и оркестар су посвећени Богородици. Управа овог братства је 1924. године прописала правилник за приступање у његово чланство, а средишња управа Народне хришћанске заједнице га препоручила осталим братствима. По правилнику члан братства у Крагујевцу може бити свако лице које обећа да ће живети по правилима и уредбама Православне цркве, заповестима Светог писма и државним законима и ако за ово обећање има сведочанство једног старијег члана. Чланови се потом деле у три групе. У прву групу долазе они који живе строгим животом и клоне се светских и телесних уживања. Од чланова ове групе бираће се чланови управе братства „Вере, наде и љубави“, а ако их нема довољно примаће се чланови из друге групе. У другу групу долазе они чланови који су се покајали и исповедили за грехе, који испуњавају црквене прописе и заповести Светог писма, поштују државне законе, не пуше дуван и не пију алкохол изузев вина. У трећу групу долазе они који се припремају за исповест кајањем али и даље имају неку ману, попут: пушења дувана, алкохолних пића, псовке, непоштовања поста и остало, али теже да их се одвикну. Ови чланови дужни су да се у времену од једне године покају, исповеде код свештеника и да отпочну живети како вера заповеда. По правилнику члан престаје да буде свако ко почне чинити грехе којих се одрекао и ко нетачно тумачи Јеванђеље. Чланови плаћају на име чланског улога полугодишње 6 динара а годишње 12 и 1 динар за чланску карту било која да су група.⁴⁹

У пиротском крају су били доста активни богомољци. У селу Рсовцима је организовано братство „Светих апостола Петра и Павла“ и њиме руководи Ставра Џунић, члан

---

⁴⁸ Исто

⁴⁹ „Хришћанска заједница“, бр. 3, март 1924, стр. 17-19.

извршног одбора Народне хришћанске заједнице. У Пироту је било братство „Покрова пресвете Богородице“ чији је председник био Сима Поповић – чарла.⁵⁰

Епископ Николај је основао у Охриду братство „Светог Климента“ које је било самостално од Народне хришћанске заједнице али је имало исти циљ. Оно је помагало сиротињу и обнављало порушене цркве.⁵¹

Патријарх српски Димитрије је на Благовести 1924. године посетио Крагујевац и обишао центар Народне хришћанске заједнице. Он се две године пре овога прихватио духовног вођства покрета. У дому заједнице патријарх се обратио богомољцима. Ту је рекао да је увек помагао и штитио покрет још од Солунског фронта, чак и пре рата када је био епископ Шабачки. Поручио им је да остану верни православљу и да поштују свештенике.⁵²

На први дан Духова, братство у Крагујевцу је и 1924. године славило друштвену славу. Чину сечења колача присуствовали су, поред чланова братства, представници удружења „Кола српских сестара“ и „Дома милосрђа“. Братство „Сабора свете Троице“ у Риљцу је такође прославило славу.⁵³

У ваљевском крају је био бујан Богомољачки покрет. Одржани су велики зборови. Прво у селу Шопићу на дан сабора Светих апостола 1924. године. Потом у Скобаљу код нове цркве на дан светог арханђела Гаврила. У селу Рибници се пред црквом окупило више од 1500 људи. На крају, у селу Попадићу на светог Илију је било мноштво света.⁵⁴

---

⁵⁰ Исто, стр. 19-20.

⁵¹ Исто, стр. 20.

⁵² „Хришћанска заједница“, бр. 4 и 5, април и мај 1924, стр. 14-16.

⁵³ „Хришћанска заједница“, бр. 6, јуни 1924, стр. 15.

⁵⁴ „Православна хришћанска заједница“, Орган Народне хришћанске заједнице, бр. 7. и 8, Крагујевац, јули-август 1924, стр. 39.

У Пиротском крају братство у Рсовцима је прославило славу са великом свечаношћу заједно са свештеником. Такође је образовано ново братство у селу Петровцу под руководством учитеља Свет. Митића.⁵⁵

Што се тиче левачке околине образована су братства у селима Мокрошину, Шанцу, Бошњанима, Вратару и још неким селима. На челу ових братстава је Исаило Николић. Сва ова села ушла су у једно братство са седиштем у Бошњанима.⁵⁶

Годишњи сабор (скупштина) Народне хришћанске заједнице је одржан у манастру Јошаница, 11. септембра 1924. године, на дан Усековања главе светог Јована крститеља.⁵⁷ Епископ Николај је отворио сабор. Усвојено је да је Народна хришћанска заједница (Савез православних братстава) буде самостално удружење са својим засебним правилима, управом и организацијом. Одлучено је да се оснује мисионарски (проповеднички) фонд да се помогне проповедницима и да се Народна хришћанска заједница са свештеницима и монасима „креће у мирољубивом братском споразуму“. Такође, одлучено је да се сва канонска питања изузимају из расправа у покрету, а делокруг рада НХЗ* се усредсређује на обнову морала код православних. Решено је да се са осталим православним покретима најближе сарађује. На крају сабора је епископ Николај одржао говор. Рекао је том приликом да је раније многим објашњавао да богомољци нису ни адвентисти ни спиритисти и нагласио је пред окупљенима да је главни циљ богомољаца да сви буду богомољци.⁵⁸

У јануарском броју *Хришћанске заједнице* за 1925. годину управа НХЗ је подсетила читаоце да је њена дужност подизање српског народа у православном моралном погледу. Наглашено је да је потребно да се групишу у једну целину НХЗ, братство епархије

---

⁵⁵ „Православна хришћанска заједница“, бр. 7. и 8, јули-август 1924, стр.39-40.

⁵⁶ Исто, стр. 40.

⁵⁷ Исто, 30.

* НХЗ – Народна хришћанска заједница

⁵⁸ „Православна хришћанска заједница“, бр. 9, септембар 1924, стр. 1-13.

охридске „Свети Климент“, братство „Светог Саве“ у Сарајеву, братство „Светог Саве“ у Београду, братство епархије скопљанске и сва остала православна братства.⁵⁹

На састанку управног и извршно-проповедничког одбора одржаном 1925. године у Ковачевцу на Света Три јерарха, одлучено је да се оснује „Фонд хришћанског милосрђа“ од добровољних прилога и редовних чланских улога ради помагања сиротих, бедних, напуштених, изнемоглих и чланова и нечланова овог покрета.⁶⁰

Средишњу управу НХЗ, након одлуке скупштине у манастиру Јошаници 1924. године да се допуни свештеним и монашким лицима као и богомољцима, између осталих чинили су: проректор – српски патријарх, молитвеник – епископ Николај, почасни председник др Марко Т. Леко, председник друштва „Црвеног крста“, председник Драгољуб Миливојевић, потпредседници: Милан Бозољац и Станислав Ђорђевић.⁶¹

У селу Стражилу, у моравском округу, основано је 1925. године братство „Светога великомученика Ђорђа“. У Каменарима у крушевачком округу је постојало братство „Преподобне матере Параскеве“. У истом округу основано је братство у селу Кукљину под вођством свештеника Илариона Скљара.⁶²

Током 1925. године оснивана су братства у моравском, пожаревачком и крагујевачком округу. У Опарићу је братство основао Чедомир Јеличић из Калудре, а у селу Ратковићу је јеромонах Мисаило (Стојановић) из Јошанице организовао братство „Светог арханђела Михаила“. Братство „Светог великомученика Ђорђа“ је основано у Суваји. У Великом Поповцу (пожаревачком) је основано братство „Светог Василија Новог“.⁶³

---

⁵⁹ „Хришћанска заједница“, јануар 1925, стр. 1-3.

⁶⁰ Д. Суботић, нав. дело, 55.

⁶¹ „Хришћанска заједница“, бр. 2 и 3, фебруар и март 1925, стр. 21.

⁶² Исто, стр. 23-24.

⁶³ „Православна хришћанска заједница“, бр. 2 и 3, фебруар и март 1926, стр. 22-24.

Братства се формирају и у Војводини и у Босни. У Сомбору је братство основао Мита Миковић, поклоник Свете Горе. У Буковици код Бијељине је основано прво босанско-херцеговачко братство „Светог Кузмана и Дамјана“.⁶⁴

Током 1925. године одржана су три велика молитвена сабора Богомољачког покрета. Један је одржан у Петровцу на Млави код цркве на дан Светог Илије. Било је преко 1000 људи. Други велики молитвени сабор је одржан у Крушевцу на Преображење. Основано је братство „Светог цара Лазара“. Трећи молитвени сабор је одржан у Буковици код Бијељине.⁶⁵

Први сабор у манастиру Драчи 1926. године

Како се из приложеног види Богомољачки покрет се ширио. Братства НХЗ су се појавила и у Војводини и у Босни. Због тога је дошло време да се одржи први велики сабор богомољаца.

Први сабор је одржан у манастиру Драчи 26. и 27. септембра 1926. године. Манастир Драча је близу Крагујевца. На том сабору је епископ Николај држао поздравну реч и између осталог је рекао: „У погледу Цркве раније се мислило да овај покрет хоће неко цепање. Но, ја мислим да од свих присутних на сабору ниједан не мисли да је овај покрет секта и, који би тежио да овај покрет одвоји од Цркве“.⁶⁶

Овај сабор су организовали Народна хришћанска заједница и Сабор братстава православних хришћана. У часништво овог сабора су, између осталих изабрани: за председника епископ Николај, за потпредседнике Душан Ђорђевић, свештеник из Ниша, и Милосав Радојевић из Чукојевца. На иницијативу епископа Николаја одлучено је да се створи један одбор који ће радити на сједињавању Народне хришћанске заједнице и Братства православних хришћана.⁶⁷

---

⁶⁴ Исто, 22.

⁶⁵ „Хришћанска заједница“, бр. 8, август 1925, стр. 11-13.

⁶⁶ „Православна хришћанска заједница“, бр. 10, октобар 1926, стр. 1-2.

⁶⁷ Д. Суботић, *нав. дело*, 69.

Одлукама „Првог народног православног Сабора Народне Хришћанске Заједнице и Савеза Братства Православних Хришћана“ предвиђено је да ако у једном месту има више чланова да се организује по двоје или по троје (двојке или тројке) за заједнички рад, тако да би они поучавали чланове почетнике и нове људе придобијали. На сабору је закључено да НХЗ и БПХ* изабери заједнички надзорни одбор који би контролисао духовни и материјални рад оба покрета. Надзорни одбор се састојао од 6 лица, три из НХЗ а три из БПХ. Одлучено је да лист *Хришћанска заједница* буде заједнички орган и да два члана БПХ уђу у књижевни одбор а исто тако и за Фонд хришћанског милосрђа.⁶⁸

По предлогу Милана Бозољца из Јагодине изабрана је нова управа НХЗ. Председник је јеромонах Дионисије Миливојевић. У поменути надзорни одбор ушли су: Чедомир Јеличић из Калудре, Сима Поповић, трговац из Пирота, Мишо Вулешевић из Мостара (заменици су били Дионисије Миливојевић, Михаило Петровић и Сима Милановић) а испред БПХ: Милосав Радојевић, Миливоје Араницки, судија из Београда, и Богиња Мићић (заменици: Божидар Чеперковић, Радомир Јеринић и Алексије Мајсторовић). Изабрана је нова управа за мисионарски ред „Светог Саве“ и предник је постао епископ Николај. Истовремено изабрана је нова управа БПХ а за председника је изабран Милосав Радојевић.⁶⁹

Након сабора у Драчи наставиле су се активности богомољаца. Братство „Усековања главе светог Јована крститеља“ је организовано у Сепцима (Наталинци) од стране Љубомира Аврамовића крајем лета 1926. године. Потом је имало своју славу и сабор. Од раније је постојало братство „Рождества пресвете Богородице“ у Прову (Шабац) које је потом организовао Радојица Мирковић. Захваљујући раду братства у Сомбору основано је чувено братство „Преображења Христова“ у Даљу.⁷⁰

У Јадарској Лешници основано је братство „Светог пророка Илије“ још пре половине 1926. године. Ово братство обухвата села Јадарску Лешницу, Јошеву, Брњац, Брадић и Велико Село, а по потреби је примало „браћу“ из других села у организацију. Председник

---

* БПХ - Братства православних хришћана

⁶⁸ Д. Суботић, *нав. дело*, 70.

⁶⁹ Исто, 70-71.

⁷⁰ „Православна хришћанска заједница“, бр. 10, октобар 1926, стр. 23.

братства је био Милорад Каменашевић. У Равнаји (Бела Црква) је постојало братство „Светог пророка Илије“ и обухватило је срезове: рађевски, подгорски и посавско-тамнавски. Њиме је руководио Митар Алексић. Братство „Светог пророка Илије“ у Вранићу је организовано новембра и децембра 1926. године уз помоћ свештеника Станимира Илића. Децембра исте године уређено је братство „Светог Вазнесења Господњега“ у Глободеру (Крушевац). И поред гоњења богомољаца од стране општинског председника, у Великом Шиљеговцу је основано братство „Светих апостола Петра и Павла“. За председника је изабран Драгомир Динић шнајдер. У Печењевцу је постојало братство „Светог Саве“ које је поновно организовано децембра 1926. године.⁷¹

Током 1927. године наставило се са напредовањем Богомољачког покрета. Јануара месеца основано је братство „Светог великомиченика Георгија“ из оближњег села Стрижила. Истог месеца организовано је братство „Светог Сретења Господњег“ у селу Здравинију од стране мисионара Ивана Благојевића.⁷² Јануара месеца је организовано и братство „Света три јерарха у Макрешану“ (Крушевац). Фебруара месеца је организовано братство у селу Паклештници. Истог месеца је мисионар Ставра Џунић из Рсовца (Пирот) организовао братство у селу Постуши.⁷³

Јула 1927. године је основано братство НХЗ у Копривоштици. Братство „Светог пророка Илије“ у селу Срезовцу је основано у јуну радом мисионара из Бошњана. Раније у току 1927. године је основано братство „Светог Јована Крститеља“ у Орашју. Радом Аксентија Ж. Јовичића, економа из Буковика и Стевана Иванчевића, надзорника државних путева, основано је маја месеца братство „Светог пророка Илије“ у Буковику код Аранђеловца.⁷⁴

На други дан Духова 1927. године одржан је велики молитвени сабор у Пожаревцу, на који су дошла сва братства епархије браничевске. На сабору је присуствовало преко

---

⁷¹ „Православна хришћанска заједница“, бр. 1. и 2, јануар и фебруар 1927, стр. 26-28.

⁷² Исто

⁷³ „Православна хришћанска заједница“, бр. 3. и 4, март и април 1927, стр. 30.

⁷⁴ „Православна хришћанска заједница“, бр. 6. и 7, јуни и јул 1927, стр. 27-28.

хиљаду богомољаца из Пожаревца, Свилајинца, Петровца и других места. Прочитана је и посланица епископа Николаја, а говорили су свештеници и мисионари.⁷⁵

Маја исте године организовано је братство „Успеније пресвете Богородице“ у Каонику. За председника братства је изабран Добривоје Милутиновић. У селу Шувајићу је јула месеца основано братство „Успенија пресвете Богородице“, а за председника је изабран столар Живко Добричић.⁷⁶

Најважнији догађај у Богомољачком покрету у 1927. години био је сазивање Другог православног сабора у манастиру Љубостињи. Од 19. до 21. августа 1927. године. Закључено је да су се мисионари одлично држали, да у неким крајевима има знатног побољшања попут Војводине и пожаревачког округа. Примећено је да се братства оснивају по устаљеном поретку. Увек се узима за славу братства онај светитељ по коме братство носи име.⁷⁷

У току 1927. године формирано је братство НХЗ „Светог арханђела Стефана у Дубници, захваљујући раду мисионара. Председник је био месни парох С. Миловановић. Братством „Светог Саве“ у селу Врдилима (Краљево) је руководио Хранислав Матовић из Београда, а оно је организовано уз благослов тадашњег жичког епископа Јефрема.⁷⁸

Лист „Православна хришћанска заједница“ је један међу првим часописима у међуратној Југославији који су указивали на лоше стање Срба у Румунији.⁷⁹ Исто као што су богомољци помагали Србе у Румунији, тако су виђенији Срби у Америци слали новац Богомољачком покрету у земљи. Познати научник Михаило Пупин, професор Колумбија универзитета у Њујорку, послао је 41 000 динара, а Васа Ћурковић из Денвера у Колораду, 11 000 динара, које су наменили за набавку нове штампарске машине за Богомољачки покрет.⁸⁰

---

⁷⁵ Исто, стр. 29-30.

⁷⁶ Исто, стр. 31-32.

⁷⁷ Д. Суботић, *нав. дело*, 75-76.

⁷⁸ Исто, 77.

⁷⁹ „Православна хришћанска заједница“, бр. 6. и 7, јуни и јул 1927, стр. 26-27.

⁸⁰ Д. Суботић, *нав. дело*, 78.

Рад НХЗ и БПХ се наставио и током 1928. године. До сабора у манастиру Боговађи 11. септембра основано је 11 нових братстава и то у: Банатском Аранђелову, Ади (Бачка), Молу (Бачка), Српском Итебеју (Банат), Рачи (Крагујевачкој), Брачину (Ражањ), Бадовинцима (Богатић), Миљевићу (Пожаревац), Доњој Крушевици, Вршцу, и Шетки (Ражањ). Поред овог раста десило се да су братства у Прокупљу и у Топоници (Пожаревац) престала да постоје. У том моменту, септембра 1928. године, било је активно 85 братстава. Већ поменуто братство у Шетки је основано августа. Највише на организовању ових братстава „Свете Огњене Марије“ су учинили председник Мика Зарић и Чеда Шарбановић из Стрижила. У Ваљеву је 14. септембра основано братство „Возвижденије часног и животворног Крста Господњег“ и њих је организовао мисионар јеромонах Мисаило. Братством је руководио Митар Филиповић.⁸¹ Јеромонах Мисаило је 23. септембра организовао и братство „Вазнесења Господњег“ у селу Дрену у посавском срезу. За председника братства је изабран Живко Сагић.⁸²

Још марта 1928. године основано је братство „Преподобне матере Параскеве“ захваљујући раду свештеника Живана Маринковића. Већина чланова су била из Лапова и Марковића. Истог месеца је у Бадовинцима основано братство „Покрова свете Богородице“. Братство „Зачећа светог Јована Крститеља“ у Каменару (Крушњвачком) је основано средином године. У Миљевићу је на Томину недељу основано братство „Преподобне матере Параскеве“. Године 1928. је организовано братство „Великомученице Марине“ у селу Доњој Крушевици у пожаревачком округу. Свештеник Атанасије Илић је био духовни вођа, а на челу братства је био Аксентије Животић. Јеромонах Мисаило је учествовао у оснивању братства у селу Причевићу (Мачва) и Краљеву код Алексинца (Братство „Светог Јована Крститеља“). У селу Босуту је на Свето Усековање исте године основано братство.⁸³

Највећи сабор Богомољачког покрета у 1929. години је одржан у манастиру Фенеку. У извештају рада овог сабора стоји да је одмах по прошлогодишњем сабору у Боговађи поднета молба Светом архијерејском сабору да за цео Богомољачки покрет постави једног

---

⁸¹ „Православна хришћанска заједница“, бр. 9, септембар 1928, стр. 13-15.

⁸² „Православна хришћанска заједница“, бр. 10, октобар 1928, стр. 16.

⁸³ Д. Суботић, *нав. дело*, 81-82.

епископа као вођу и да по могућству за центар одреди један манастир. У извештају се наводи да је Свети архијерејски сабор у начелу прихватио молбу и чека се заседање у Карловцима да то буде спроведено у дело.⁸⁴

На сабору у Фенеку је присуствовало око 2000 чланова. Они су октобра месеца изабрали нову управу НХЗ и БПХ у коју су између осталих ушли: јеромонах Дионисије духовник монашке школе, потпредседници: Олга Керниц Пелеш, председница Друштва кнегиње Љубице у Загребу, и јеромонах Мисаило, настојатељ манастира Вољавче. Уредник „Православне хришћанске заједнице“ је остао Дионисије а за његовог помоћника је одређен Милутин Тијанић, учитељ.⁸⁵

Током 1929. године основано је 40 братстава Богомољачког покрета. Било је укупно преко 2000 чланова организованих у 125 братстава. Разлика која се примећује у односу на претходне године је та да свештеници све чешће постају вође братстава а и монаштво се приближило покрету. Овакав препород код богомољаца се може приписати раду мисионара.⁸⁶

Мисионар Чедомир Лазаревић из Трговишта је основао братство „Светог великомученика Димитрија“ у Глоговици, срезу алексиначком, као и братство „Рождества пресвете Богородице“ у Липовцу. Радом јеромонаха Константина Божиновића из манастира Светог Успенског у Јабланици (Бољевац) организовали су се верници из Лукова, Мирова, Илина и Добрујевца у братство „Свете Тројице“. Братство „Светог оца Николаја“ у Великој Врбици је основао свештеник Богољуб Јосић из истог места. Јануара 1929. године је мисионар Петар Козлић из Шашинаца основао братство „Преображења“ у Адашевцу. За председника је изабран Радован Васојевић. Марта 1929. године мисионар Чедомир Шарбановић је организовао братство „Светих врачева Кузмана и Дамјана“ у селу Ђунису (округ Крушевачки) на чијем се челу нашао Драгутин Јоцић, као и братство „Светог великомученика Димитрија“ у селу Модрици. Јеромонах Мисаило је у Срему основао братство „Преподобне матере Параскеве“ у Царевиху и братство „Светог архангела

---

⁸⁴ „Православна хришћанска заједница“, бр. 10-11, октобар и новембар 1929, стр. 14-15.

⁸⁵ Исто, стр. 7-9.

⁸⁶ Д. Суботић, *нав. дело*, 86.

Михаила“ у Сусеку. У Банату, у селу Баваништу је организовано братство „Светог Пантелејмона“ под руководством Добре Крунића. У свилајиначком крају, у Гложанима је основано братство „Рождество пресвете Богородице“ радом мисионара Дамјана Ђурђевића. За председника је изабран Сталета Илић. Богомољци су у Дарди основали братство а слава им је била „Вознесење Господње“. Председник је био Славко Николић, протојереј. У Срему, у селу Гргуковцима, организовано је братство „Светог великомученика Димитрија“ под руководством месног пароха Милорада Вукајловића, а септембра 1929. године радом мисионара Дамјана Ђурђевића је основано братство НХЗ које је предводио Светозар Рамадански. У Богословији у Сремским Карловцима, захваљујући наставницима Живану Маринковићу, а посебно јеромонаху др Јустину Поповићу, основано је братство „Светог Саве“.⁸⁷

У Богомољачком покрету није било све идеално а спиритизам се показао као већи проблем. Због тога јеромонах Дионисије почетком 1930. године пише: „Нашем народу штавише у редовима наших чланова, налазе се присталице спиритизма које добијају неким путем вести „из оног света“ и у чистоту свога православног чистог исповедања вере уносе многе појаве и открића духовна и тиме муте духовно пиће које пију“. Милан Бозољац је тврдио да од свих духовних појава у српском народу: „може се слободно 90 % приписати благодати духовних откровења, а само 10 одсто је вулгарни спиритизам“. Б. Мићић реагујући на овај чланак напомиње да нема ниједног који може да посведочи да се човек кроз спиритизам посветио.⁸⁸

Маја 1930. године је основано братство у Ливадици (Велико Орашје). За председника је изабран Јован Николић срески намесник и парохијски свештеник. Мисионар Данило Митровић је организовао братство у Бискупљу (Велико Градиште) које је посвећеном светом Вознесењу Христовом. Радом Богољуба Б. Јанчића је организовано братство „Васкрсења Христовог“ у Српском Костуру.⁸⁹

---

⁸⁷ Исто, 87-90.

⁸⁸ Исто, 90-91.

⁸⁹ „Православна хришћанска заједница“, бр. 6, јуни 1930, стр. 15-16.

Патријарх српски Варнава је примио представнике НХЗ уочи сабора у Жичи и нагласио је да ће покрет прихватити и реорганизовати ради бољег рада.⁹⁰

Сабор у Жичи је одржан од 27. до 28. септембра 1930. године. Разговарало се о извештајима разних удружења, мисионарима, православном учењу и другим стварима. Број братстава се од прошлогодишњег сабора повећао са 125 на 154 братства. Престао је рад братстава у Петровцу (Пирот), Прокупљу и Суваји које се претопило у оближње братство у Орашју код Бачине.⁹¹

---

⁹⁰ Исто, стр. 2

⁹¹ Д. Суботић, *нав. дело*, 94-95.

Успон Богомољачког покрета (1931-1937)

Сабор у манастиру Петковици 1931. године

Како су године пролазиле тако се Богомољачки покрет ширио. На њега није утицала ни нестабилна политичка ситуација ни још лошије економско стање у Југославији. И поред проблема попут спиритизма братства НХЗ су оснивана на скоро читавом простору где су Срби живели у Југославији. Нарочито су јака била на територији предкумановске Србије, у Војводини и у Босни.

О значају покрета за духовну обнову српског народа најбоље сведочи Васкршњи поздрав епископа Николаја написан у Охриду 1931. године: „У Србији има више села, која су се покајала. У тим селима нестало је злочина, ишчезло је роптање, нема порока, нема лажи, ни крађе, ни ванбрачног живљења, ни свађе, ни псовке, ни грабежи, ни неправедног богађења, ни коцкања, ни пијанства, ни непослушности, ни мржње. Но све је чисто и честито и напредно и благословено. Злочинци су постали покајници, хулитељи цркве постали су посетиоци цркве, паликуће обратили су се у праведнике, разбојници у кротке и вредне ратаре, развратнице у чедне мајке. Ко учини то чудо над чудима? Покајање људи и моћ живог Христа“.⁹² Иако је ово идеалистички приказ свакако се из приложеног види утицај Богомољачког покрета пре свега на сеоски живаљ у југословенској краљевини.

Нису само у Југославији постојали богомољци, било их је и у Грчкој. Јеромонах Дионисије се уверио у добру организованост Грчких богомољаца и видео је да је православни покрет у Грчкој најбољи помоћник и сарадник Грчке православне цркве и сматрао је да то треба да буде Богомољачки покрет за Српску цркву.⁹³

Оснивање братстава Богомољачког покрета је настављено у 1931. години. У Гају, у Банату, је основано братство „Светог Јована Златоустог“ трудом проповедника Ивана Благојевића, као и заузимањем братства из Баваништа на челу са Милијом Кидишевићем. За председника је изабран свештеник Радослав Пауновић. У родном месту владике

---

⁹² Д. Суботић, *нав. дело*, 98.

⁹³ Исто, 100.

Николаја, Лелићу, основано је братство посвећено „Светом Преображењу Господњем“. Председник братства је био Воја Љ. Степановић, свештеник цркве Лелићке. У Долову, који се налази у Бнату, основано је братство „Светог пророка Илије“ чији је председник био Жива Зарић. Оснивању овог братства је допринео месни парох јереј П. Ђ. Недељковић, Милија Кидишевић из Баваништа (као и братства у Бачком Петровом Селу, основаном новембра 1930. године, на челу са председником Софијом Вујчин).⁹⁴ У Бегалици је основано братство „Светог Преображења Господњег“. Оно је обухватало три села: Врчин, Бегалица и Камендол. За председника је изабран Љубомир Вагић из Врчина. У Жабарима, у селу Кушиљеву, основано је братство „Света велика Три јерарха“ чији је председник био Андреја Величковић.⁹⁵ Марта месеца 1931. године је у селу Ставе (Ваљевска каменица) образовано братство „Успенија пресвете Богородице“. За председника је изабран месни свештеник Вукашин М. Ристивојевић.⁹⁶

Братство у Даљу је било надалеко познато а имало је само 52 члана. Председник је био Светозар Оцић. За Преображење братство је приредило велики молитвени сабор на коме је било 3000 богомољаца са литијама. Био је присутан јеромонах Дионисије са још пет свештеника.⁹⁷

Изван Југославије су такође оснивана братства. У Детроиту (Мичиген), у Северној Африци, је прота др Душан С. Трбуховић основао братство. У земљи је настављено са активностима богомољаца. У селу Селаковцу код Пожаревца организовано је братство „Уласка Господњег у Јерусалим“ које је постојало и раније. За председника је изабран Богосав Војиновић. У ваљевском срезу, у селу Ставама, је основано братство „Успенија пресвете Богородице“. Највише рада око оснивања овог братства је уложио Десимир Старчевић из Суводања. У селу извору у нишавском срезу је основано братство НХЗ „Светог Трифуна“. За председника је изабран изворски парох Аранђел А. Пешић. Велики

---

⁹⁴ „Православна хришћанска заједница“, бр. 2, фебруар 1931.

⁹⁵ „Православна хришћанска заједница“, бр. 3, март 1931.

⁹⁶ „Православна хришћанска заједница“, бр. 4, април 1931.

⁹⁷ Д. Суботић, *нав. дело*, 102.

ударац за покрет представљала је изненадна смрт Милутина Тијанића, помоћника уредника листа.⁹⁸

Као што је већ речено богомољци су били активни и у Босни. У Пожарници код Тузле је основано ново братство „Светог архангела Гаврила“. За председника је изабран Перо Ленић. У Банату, у Делиблату, је основано братство „Свете преподобне матере Параскеве“. Протонамесник Димитрије Стојановић је одређен за председника.⁹⁹

У Срему, у Боботи, основано је 1931. године братство „Часног и животворног Крста Господњег“. Први председник је био Владимир Митровић. У Божевцу је основано братство „Светог великомученика Георгија“. У управи је био председник Обрад Т. Јанковић.¹⁰⁰ Радом свештеника Светислава Поповића, намесника моравичког среза, основано је братство „Светог пророка Илије“ у Ивањици. Ново братство у Илинцима је основао Стојан Савић а основано је и братство „Рождества пресвете Богородице“ у Ваљевској каменици, чији је председник био Војислав Протић.¹⁰¹ У селу Сремски Бољевци основана су братства радом свештеника Петра Ђорђевића, а 30. августа 1931. године, у селу Дворишту (голубачког среза) трудом свештеника Момира Кнежевића из Голубца је основано братство „Светог Јована Крститеља“. Богомољци из Стрижила су основали братство „Успеније пресвете Богородице“ – 6. јуна 1931. године.¹⁰²

На захтев епископа Николаја редовни годишњи сабор Богомољачког покрета је одржан у манастиру „Петковици“ код Шапца, на Усековање, 11-13. септембра 1931. године. За годину дана је основано преко двадесет нових братстава.¹⁰³

У манастиру Петковици су усвојене веома значајне одлуке. Нарочито су била значајна „Решења једнодушно и једногласно донета на сабору у манастиру Петковици“. У њима се спомињу ствари које се тичу морала: да чланови избегавају свађе, парнице, суђења, потом

---

⁹⁸ „Православна хришћанска заједница“, бр. 5, мај 1931.

⁹⁹ „Православна хришћанска заједница“, бр. 6, јуни 1931.

¹⁰⁰ „Православна хришћанска заједница“, бр. 7, јули 1931.

¹⁰¹ „Православна хришћанска заједница“, бр. 8, август 1931.

¹⁰² Д. Суботић, *нав. дело*, 104.

¹⁰³ Исто, 105.

да не иду на ноћне игре, да не раде празником, да не буду раскалашни. У тим решењима такође стоји да треба умолити Свети архијерејски синод да помогне мисионаре и да НХЗ остане православна и да нема мешања са секташима, јеретицима, кривоверницима и отпадницима од православне вере. Битна ставка у решењима се односила на НХЗ и БПХ и гласила је „сјединити обе ове организације у једну и дати назив или Православна народна хришћанска заједница или Православни народни хришћански покрет или Савез православних братстава (што ће решити дефинитивно један изабрани одбор).¹⁰⁴

У извештају НХЗ за 1931. годину неведено је да је од прошлогодишњег сабора у манастиру Жичи, јеромонах Дионисије отишао у иностранство, тако да је дужност председника обављао први потпредседник Доментијан, старешина манастира Драче. Недостатак Дионисија се није осећао јер је епископ Николај, духовни вођа покрета, пазио на рад Богомољачког покрета.¹⁰⁵

Пошто је мисионарство био важан сегмент богомољачког деловања, епископ Николај је почетком 1931. године одржао двонедељни мисионарски курс у манастиру Светом Роману. На курсу је било око 40 мисионара а поред Николаја је био и нишки епископ Доситеј.¹⁰⁶

Ђоко Слијепчевић у свој делу „Историја српске православне цркве“ (књ. 2) говори о мисионарском курсу. Он наводи да је Свети архијерејски сабор, септембра 1931, посветио нарочиту пажњу Богомољачком покрету због тога што су се у покрет увлачиле многе секте. Основан је „Мисионарски курс“ за оспособљавање проповедника. Такође је основана „Мисионарска каса“ и донет правилник о њеном руковању.¹⁰⁷

Пошто је већ наведено да је спиритизам био један од већих проблема у Богомољачком покрету. Да би га сузбио управни одбор НХЗ је морао да искључује богомољце. Управа је условно искључила из чланства Милана Бозољца, једног од најзначајнијих чланова, због

---

¹⁰⁴ Исто, 105-106.

¹⁰⁵ „Православна хришћанска заједница“, бр. 11, новембар 1931, стр. 15.

¹⁰⁶ Д. Суботић, *нав. дело*, 107-108.

¹⁰⁷ Ђ. Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве. Књ. 2, Од почетка XIX века до краја Другог светског рата*, Београд 1991, 575.

спиритизма. Такође, под истим условом се искључује и Исаило Николић и Зоран Николић из Ратара (округ смедеревски). Исто тако искључују се сви чланови нашег братства „Света Три јерарха“ у Кусатку и околини који су држали или посећивали спиритистичке седнице. И читава братства су искључивана као на пример братство „Покрова свете Богородице“ у Београду.¹⁰⁸

Богомољачки покрет је организовао одлазак у Палестину за богомољце. Исто тако организован је и одлазак на Свету Гору у манастир Хиландар свима који желе да се замонаше.¹⁰⁹

На сабору у Петковици је било донето решење о потпуном сједињењу НХЗ и БПХ. Ове организације су пре сједињења имале разлике. Док се НХЗ окупљала у братствима дотле се БПХ окупљало по читаоницама (имали су 20 читаоница и три припремне јединице). Седиште НХЗ је било у Крагујевцу на имању добротворке хаџи-Милице Јовановић, а БПХ се сконцентрисао у Чукојевцу око задужбине Милосава (потом јеромонаха Мелентија) Радојевића, бившег занатлије из тог места. Док су у НХЗ примали у чланство људе слабије вере дотле је БПХ примало у чланство само утвђене хришћане. На сабору је донета одлука, на предлог г-ђе Пелеш, да се до нових правила, која ће обухватити обе организације и утврдити једно име за исте, задржи назив Народна хришћанска заједница за обе организације и да заједничко седиште буде Крагујевац. На сабору је изабран управни и надзорни одбор покрета. Између осталих у управном одбору су били епископ Николај, свештеник Алекса Тодоровић, јеромонах Доментијан, јеромонах Дионисије и други.¹¹⁰

У допису из фебруара 1932. године братствима, јеромонах Дионисије је највећу опасност видео од три непријатеља: неверства у Бога, неверства у Христа и у Јеванђеље, а посебно од многобројних секти и јереси. Навео је да је у Југославији тада било око 2000 адвентиста и да богомољци треба да им се супротставе.¹¹¹

---

¹⁰⁸ „Православна хришћанска заједница“, бр. 11, новембар 1931, стр. 1-2.

¹⁰⁹ Исто, стр. 2

¹¹⁰ Исто, стр. 3-5.

¹¹¹ Д. Суботић, *нав. дело*, 114-115.

Један од битнијих догађаја током постојања Богомољачког покрета био је сабор у Раковици одржан 29. августа 1932. године. Сабор је отворио јеромонах Дионисије. Патријарх Варнава Росић је присуствовао сабору. Он је одржао говор у коме је похвалио рад НХЗ и дао свој архијерејски благослов. Након што је патријарх Варнава испраћен од стране свих присутних, настала је дискусија око повлачења епископа Николаја са председничке функције у НХЗ. У сабору је усвојена резолуција у којој је наглашено да НХЗ и даље гледа епископа Николаја као на вођу и делегата Светог синода али да је потребно да се у покрету приступи појединачним променама и допунама. Потом је свештеник Алекса Тодоровић дао оставку на положај првог потпредседника, а остао је члан управе. На место првог потпредседника дошао је јеромонах Дионисије са пуномоћјем да, као први потпредседник, врши у свему дужности председника у НХЗ, пошто се то место повелачењем епископа Николаја упражњује. Управни одбор је добио две секције: уређивачко књижевну и секцију ревнитеља православља. Ова одлука је изазвала велику буру међу богомољцима због укидања речи мисионар. Назив мисионара се мења у име ревнитеља православља који ће носити и раздавати побожне књиге православног карактера и за то ће добити легитимацију. На сабору је одлучено да централа НХЗ остане у Крагујевцу али да се у Београду подигне зграда за потребе покрета.¹¹²

Одлуке у манастиру Раковици су узнемириле богомољце, што је покушано да се оправда одлукама Светог архијерејског синода да се покрет стави под покровитељство патријарха Варнаве а под надзор и директиву Светог синода, који је требао да пропише правилник за НХЗ. Управа НХЗ је поздравила ово решење Синода али је нагласила да ће Богомољачки покрет сачувати своју централизацију. Управа даље наводи „сва братства једне епархије од својих делегата образоваће епархијске одборе. Сви епархијски одбори наших братстава чиниће средишњи одбор из кога ће се бирати средишња Управа. И док ови епархијски одбори стоје под духовним надзором свога епископског архијереја, дотле и сав средишни одбор и средишна управа стоје под надзором и духовном бригом Светог Архијерејског Синода“.¹¹³

---

¹¹² Исто, 115-118.

¹¹³ Исто, 119-120.

Нова братства и молитвени сабори 1932-1937. године

Богомољци су наставили са својим редовним активностима попут оснивања братстава, слављења слава, одржавања сабора и друго. Њихово чланство је и даље у великој мери остало сеоско и радничко док је мало било интелектуалаца.

У 1932. години основано је братство „Светог Николаја“ у Чалми захваљујући раду Марка Митровића који је окупио чланове углавном из Лежимира и Шишатовца. У смедеревском округу је 1931. године основано братство „Покрова свете Богородице“ у селу Милошевцу и Трновчу, од стране свештеника Радослава Ж. Влајића из Милошевца. Братство „Светог цара Константина и Јелене“ основано је 3. јуна 1931. године радом Данила Митровића и Ивана Благојевића. Парохијски свештеник Панта Ристић је био главни над 54 члана, углавном из Лучице, Пругова, Пољане и Крављег Дола. У Банату у Добрици основано је братство 28. фебруара 1932. године, захваљујући раду Милицава Димитријевића, мисионара из Вуковца и Мије Станковића-Вусића који је изабран за вођу ове православне заједнице. Средином фебруара 1932. године изабрано је и ново братство „Светог духа“ у Бувцу, трудом Хаџи-Јована Младеновића. За председника је изабран свештеник Никола Миљковић, парох рафунски.¹¹⁴

Прво братство на Косову је било „Светог Благовештења“ у Грачаници, организовано трудом јерођаконa Симеона, који је изабран за вођу братства, а председник је био Александар Димитријевић. У Забрђу код Бијељине је 14. фебруара 1932. године основано братство „Светог Преображења“ радом свештеника Ристе Марковића, Хаџи Томе Симића, Хаџи Алексе Ристића и Стеве Краморића. Вођа братства је био свештеник Марковић а председник Мико Цвијић. Убрзо потом, 20. фебруара 1932. године, основано је 186. по реду братство „Сретења Господњег“ у Маркушици. Председница је била Славица Ивков.¹¹⁵

При цркви у Каони организовано је и братство „Успенија пресвете Богородице“ трудом свештеника Милоша Т. Јефтића. У Битољу је 200 чланова основало братство при цркви

---

¹¹⁴ „Православна хришћанска заједница“, бр. 3. и 4, март и април 1932.

¹¹⁵ Исто

Светог Димитрија под утицајем свештеника Мирка Павловића. У Прилепу је 10. јула 1932. године организовано братство „Светог Преображења“ радом Хаџи Бошка Трифуновића, који је изабран за вођу.¹¹⁶ Ђорђе Стефановић и Аврам Величковић су основали братства „Светог Пантелејмона“ у Баваништу и „Свете Тројице“ у Тетову. Мисионар Данило Митровић је са Милијом Кидишевићем организовао братство „Светих Врача Козме и Дамјана“ у Банатском Брестовцу. У ваљевској Грачаници је 26. јула 1932. године основано братство „Светог архангела Михаила“, а његов председник је био свештеник Богосав Ковачевић. Радом Владимира Милетића из Горњих Комарица основано је братство „Покрова пресвете Богородице“ у Доњим Комарицама (крагуј.). За председника братства је изабран свештеник Александар Макаров. У селу Биуче (Трстеник) основано је 19. септембра 1932. године братство „Светог апостола Петра“, трудом Обрена Маринковића и Драгослава Глишића. Иницијативом Здравка Тошића из Лопатња у Милинчици је 14. октобра 1932. године основано братство „Покрова пресвете Богородице“. Председник је био месни парох Данило Новосилцев. У Тутњеву близу Бијељине је почетком јуна 1932. године, радом месног пароха Јована Чутуровића, организовано братство „Света Три јерарха“. Благословом епископа шабачког основано је на Духове братство „Светог Преображења“ у Лозници. Главне заслуге за оснивање имају месни протојереј Јован Бошковић и Здравко Тошић, иначе ревнитељ православља, а председник је био Анђелко Павловић.¹¹⁷

Јеромонах Зосим је организовао братство „Светог краља Милутина“ у манастиру Витомирици на чијем је челу био јеромонах Димитрије. У Бачком Градишту је 2. октобра читаоница претворена у братство „Сретења Господњег“. Мисионар Милисав Димитријевић и Данило Митровић су основали братство у Самошу, које је за славу узело Свете тројице – Други дан Духова.¹¹⁸

Богомољци су одржавали и молитвене саборе. На Петровдан 1932. године одржан је и велики молитвени сабор у Коларима (смедеревским), код цркве. Том приликом је прослављена и братска слава братстава Оралија и Водња. Епископ Јован је послао Филипа

---

¹¹⁶ „Православна хришћанска заједница“, бр. 7. и 8. јули и август 1932, стр. 32.

¹¹⁷ „Хришћанска заједница“, бр. 11, новембар 1932, стр. 22-23.

¹¹⁸ „Хришћанска заједница“, бр. 12, децембар 1932.

Благојевића, проту из Смедерева у Коларе. Филип је служио литургију и одрадио духовну беседу.¹¹⁹ Тромесечни састанак за епархију Жичку одржан је на дан Светог Василија, 14. јануара 1933. године у селу Коњевићима код Чачка.¹²⁰

Најзначајнији догађај у 1933. години је био сабор у манастиру Ковиљу који је одржан 10. и 11. септембра. Усековање пада на 11. септембар па је зато одлучено да тада буде сабор. Он је био бројно најпосећенији јер је на њему било преко 5000 богомољаца. На сабору су присуствовали патријарх Варнава, епископ Иринеј (бачки) и епископ Николај. У извештају сабора којег су потписали испред управе јеромонах Доментијан и Алекса Тодоровић високо се вреднује рад Богомољачког покрета. Констатовано је да је до тада основано укупно 233 братства, да се једно братство налази у Америци у Детроиту (Мичиген) и једно у Румунији.¹²¹

Братства НХЗ са територије Архиепископије београдско-карловачке су обавештена из Патријаршије да у манастиру Раковици почетком марта 1933. године почиње мисионарско-певачки курс. Почетком 1933. године јеромонах Дионисије је одлучио да због обавеза поднесе оставку на уређивање главног органа НХЗ. Нови уредник је постао Живан М. Маринковић, професор Треће женске гимназије у Београду.¹²²

Јануара 1933. године у селу Коњевићима код Чачка одржан је тромесечни састанак – молитвени сабор братства НХЗ Жичке епархије. Литургију је у цркви у Прељини служио отац Доментијан, потом је у школи у Коњевићима сабор отворио отац Алекса Тодоровић. Фебруара 1933. године одржан је тромесечни молитвени скуп у селу Добрици у Банату. У недељу је литургију служио отац Доментијан, а свештеник Душан Станковић проповедао. Жељом епископа браничевског Јована заказан је тромесечни молитвени сабор са духовним концертом код Саборне цркве у Пожаревцу. Преко 500 богомољаца је учествовало и на тромесечном молитвеном сабору у Пожаревцу. Тај сабор је одржан 19. марта 1933. године. Такав сабор је одржан и у Александровцу (Жупа) марта исте године. Велики тромесечни сабор је одржан у Трстенику 16. јула 1933. године. Тада је прочитана

¹¹⁹ „Хришћанска заједница“, бр. 7 и 8, јули и август 1932, стр. 31-32.

¹²⁰ „Хришћанска заједница“, бр. 12, децембар 1932.

¹²¹ Д. Суботић, *нав. дело*, 129.

¹²² Исто, 130-131.

посланица епископа Николаја, пред 200 присутних учесника у литији, а надахнуто је говорио Хранислав Ђорић, свештеник из Врњаца. У манастиру Тавни је на Духове 1933. године одржан велики молитвени сабор. Узело је учешће на хиљаде верника и епископи Нектарије и Николај. Одржани су и бројни други сабори али и молитвени походи.¹²³

Братства су такође оснивана. У Раброву је 22. јануара 1933. године основано братство „Светог Васксења Господњег“. На његовом челу је био Драгутин Марковић.¹²⁴ У Ресну код Витеза је 18. марта основано братство „Светог Константина и Јелене“. Председник је био прота Александар Јевтовић. У Јарковцу у Банату је постојало братство „Светог Преображења Господњег“. На његовом челу је био Аца Марковић. Ново и реорганизовано братство је било у селу Папраћи, код Зворника, а председник је био Јован Видаковић.¹²⁵ Заслугом Александра Шимића, свештеника у Белом Брду у Срему, основано је на Сретење братство „Благовештења пресвете Богородице“. Његов вођа је био Василије Марић. У Српском Чанаду и Саравали је 28. марта 1933. године основано братство „Светог Преображења Господњег“. Почасни председник братства је био отац Стеван Поповић. У селу Смолућу, у бијељинском срезу, основано је 1. марта 1933. године ново братство.¹²⁶

Ново братство „Светих жена мироносица“ је основано у Иланци у Банату. Марко Митровић је основао братство „Рождества пресвете Богородице“. На челу братства је био Душан Грујић. Свештеник Милан Дојчиловић је основао братство „Светих врача Кузме и Дамјана“ у селу Бузекари (Брчко). Истоимено братство је основано у селу Кореташу (Брозово поље). Војно братство „Свете Тројице“ у Винковцима је основано 22. априла 1933. године, у касарни 17. пешадијског пука „Војводе Мишића“. Председник је био водник наредник Иван Костадиновић. У Фердину, у Банату, је основано братство „Светог пророка Илије“, а за председника је изабран Жива Диклић. Пар дана каније, 14. маја 1933. године, основано је братство „Светог великомученика Димитрија“ у Маргитици, у Банату, трудом мисионара Милисава Димитријевића. Захваљујући месном пароху Војиславу Гашићу и мисионару Алекси Ристићу основано је у Прибоју братство „Часног крста

---

¹²³ Исто, 131-136.

¹²⁴ „Хришћанска заједница“, бр. 3, март 1933, стр. 16.

¹²⁵ „Хришћанска заједница“, бр. 4, април 1933.

¹²⁶ „Хришћанска заједница“, бр. 5, мај 1933.

Христовог“. Уз помоћ двојице мисионара, Алексе Ристића и Марка Илића, свештеник Војислав Гашић је основао братство у селу Злу. Његов вођа је био Максим Илић. Исти свештеник Гашић је основао братство у селу Рожњу, 15. јануара 1933. године. На челу братства је био Ђуро Филиповић. Свештеник Душан Митровић је 21. марта 1933. године основао братство „Светог Димитрија“ у Баљковици. Дужност председника је обављао Благоје Савић. Истог дана у Зелени је основано братство „Преподобне мати Параскеве“. На челу је био Душан Ковачевић из Вуковине. Наредног дана је основано братство „Блажене Марије“ у Ракином Брду. Главни је био Васкрсије Трифковић из Папраћа. И у Сајтовићу је основано братство „Светог мученика Агатона“. Вођа братства је био Цветин Петровић. Потом је у селу Гојнићу-Маканићу основано братство иницијативом свештеника Душана Митровића. Мисионари су основали братство „Свете Огњене Марије“ у Осмацима. На дан 12. децембара 1933. године основано је братство „Покрова пресвете Богородице“ у Дубници. Мисионар Данило Митровић из Пољане је основао братство „Усековање светог Јована Крститеља“.¹²⁷

Радом свештеника Ристе Марковића 11. јуна основано је братство „Светог пророка Јеремије“ у Загонима код Бијељине. У Лабуцкој је основано братство „Светих праведних богоотаца Јоакима и Ане“, а председник је био Млађен Радовановић. У селу Перлезу, у Банату, основано је братство „Православних сестара“ 7. августа. У селу Мраморку, у Банату, је основано братство „Светог Саве“. У селу Црниљеву, у владимировачком срезу, је основано, на Ивањдан, братство „Свете матере Параскеве“. У драгачевском крају, у Тијању, основано је братство „Светог великомученика Прокопија“. У селу Боки, у Банату, основано је братство „Светог Сретења Господњег“ 10. новембра 1933. године. У Чуругу је тамошња читаоница претворена у братство „Светог архистратига Михаила“. На дан Света Три јерарха 1933. године у Београду је основано ново братство.¹²⁸

Поред оснивања братстава током 1933. године су одржаване и годишње скупштине многих братстава. Такође, редовно су прослављане славе тих заједница.

---

¹²⁷ „Хришћанска заједница“, бр.6. и 7, јуни и јули 1933, стр. 30-33.

¹²⁸ Д. Суботић, *нав. дело*, 139-14.

Богомољаца није било само међу Србима. У Словенији, у Цељу, је на православно Васкрс 1934. године основано „Братство православних Словенаца“.¹²⁹

Поред више мањих, одржан је велики молитвени сабор у манастиру Тавна од 29. до 30. септембра 1934. године. Њиме је руководио сам епископ зворничко-тузлански Нектарије. На њему је, ради учвршћења и даљег напредовања, основан Епархијски савез братстава НХЗ (за Зворничко-тузланску епархију). Сабор је такође прихватио резолуцију о појачаном раду братстава НХЗ на извршавању важних црквених прописа и одредаба.¹³⁰

Између осталих, основана су братства: „Светог Преображења Господњег“ у Јабланици (Босна), „Светог цара Константина и царице Јелене“ у Гајчићу (Власеница), „Свете Тројице“ у Сучанима, „Светог Василија Великог“ у Банатском Новом Селу, „Воздвижденија часног крста“ у Доњем Добрићу, „Светог архистратига Михаила и Гаврила“ у Орловату (Банат), „Уласка Спаситељског у Јерусалим“ у Панчеву, „Светог пророка Илије“ у Дивошу, „Усековање главе светог Претече Јована“ у Негославцима, „Светих апостола“ у Кичеву, „Светог апостола Томе“ у Тићевцу, „Покрове свете Богородице“ у Горњој Трнови, истоимено братство у Горњој Крћини, „Светог пророка Илије“ у Чардачинама (бијелински срез), истоимено братство у Обријежу, „Светих апостола Петра и Павла“ у Доњој Пилици, „Успенија пресвете Богородице“ у Кленовику (Пожаревац), „Воздвиждења часног крста“ у В. Лешници. „Сабор светих апостола“ у Борини, „Свете преподобне матере Ангелине“ у Омољици (Банат), „Светог вознесења Господњег“ у Српском Итебеју, „Светих арханђела Михаила и Гаврила“ у Цвиљевини, „Света Три јерарха“ у Великој Кикинди, „Успења пресвета Богородице“ у Адашевцима, „Светог архиђакона Стефана“ у Топоници (код Ниша), „Светог апостола Петра и Павла“ у Бучју, „Васкрсења Лазаревог“ у Плочици и „Светог архиђакона Стефана“ у Барањи.¹³¹

Годишњи сабор Богомољачког покрета је одржан 11. септембра 1934. године у манастиру Благовештењу, недалеко од Чачка. У Годишњем извештају НХЗ о раду у 1933/34. години за сабор, позитивно је оцењен рад братстава на буђењу моралне свести и увођењу

---

¹²⁹ Исто, 143.

¹³⁰ „Хришћанска заједница“, бр. 11, новембар 1934, стр. 13-16.

¹³¹ Д. Суботић, *нав. дело*, 151-156.

православног светосавског живљења међу народом, а неправилности и лоша учења треба да се сузбију у покрету.¹³²

Радам мисионара су током 1934. године основана 54 нова братства НХЗ. Поред територије предкумановске Србије, где је покрет и раније био јак, богомољци се све више шире у Босни, Банату, Бачкој а нешто мање у Срему и Славонији.¹³³

Сабор у манастиру Студеници је одржан 21. и 22. септембра 1935. године. На њему је присуствовао као делегат Светог синода епископ Николај. Сабор је изабрао за свог председника Павла Катанића из Бијељине. На сабору је разрешена стара и изабрана нова управа. За председника је изабран Алекса Тодоровић, свештеник из Краљева, а за потпредседнике: Емилијан Глоцар, свештеник из Даља, и Јован Саравчевић, судија из Чачка. На сабору су се Алекса Тодоровић (уредник листа) и Емилијан Глоцар zaloжили за промену формата листа *Православна хришћанска заједница*.¹³⁴

И у 1935. години наставило се са оснивањем братстава широм Југославије, где год су Срби живели. Основана су, између осталих, братства „Сошествије светог Духа“ у Александрову, „Светог Јована Крститеља“ у Арадцу, „Свето Ваведење“ у Рудињу (Пирот), „Светог великомученика Пантелејмона“ у Власеници, „Сабор 12 апостола“ у Главичицама (Зворник), „Светог великомученика Георгија“ у Стајићеву, „Светих Благовести“ у Бешки, „Сошествије светог Духа“ у Српској Црњи, „Светог апостола и еванђелисте Луке“ у Јаловику, „Светог Јована Крститеља“ у Маркушици, истоимено братство у Ботошу, као и „Светог великомученика Георгија“ у Драгутинову.¹³⁵

Од 1936. године, часопис *Православна хришћанска заједница* излази под називом *Мисионар*. Уредник је постао Емилијан Глоцар из Даља.¹³⁶

Годишњи сабор је одржан у манастиру Тавни близу Бијељине од 19. до 21. септембра (на Малу Госпојину) 1936. године. На њему је било неколико хиљада богомољаца. На сабору

---

¹³² „Хришћанска заједница“, бр. 9 и 10, септембар и октобар 1934, стр. 9-17.

¹³³ Д. Суботић, *нав. дело*, 158.

¹³⁴ Исто, 164-167.

¹³⁵ Исто, 169-171.

¹³⁶ Исто, 174.

је одлучено да се због тога што у Тавну нису дошли многи стари сарадници покрета, па ни многа братства, продужи рад сабора и доврши у манастиру Жичи.¹³⁷

Продужи сабор Богомољачког покрета је стварно потом одржан у Жичи 24. и 25. октобра 1936. године. Сабор је отворио председник НХЗ Алекса Тодоровић. Потом је говорио владика Николај. На сабору је за председника управе изабран Алекса Тодоровић, а за потпредседнике: Емилијан Глоцар и Драгослав Величковић. На сабору је усвојена Резолуција о вери и безверју и одлучено је да се она штампа и разда народу бесплатно.¹³⁸

Сматра се, према статистичким подацима, да је у ово време било око 200 000 организованих чланова у Богомољачком покрету. У овом периоду тај број се непрекидно повећавао, као и број братстава. Нова братства у 1936. години су била: „Преподобне мајке Ангелине, српске деспотице“ у Ковину, „Светог архангела Гаврила“ у Стрижевцу, „Светих апостола Петра и Павла“ у Криваји (срез поцерски), „Светог Јована Милостивог“ у Чачку, „Света велика Три јерарха“ у Јелен-Долу (код Ужичке Пожеге) као и многа друга.¹³⁹

Драган Суботић, који се бавио богомољцима, сматра да су неке идеје Димитрија Љотића, вође ЗБОР-а, утицале на поједине богомољце. Суботић наводи: „Љотићеве идеје темељене на тријади: Бог-Краљ-Домаћин, препознавале су се у текстовима појединих монаха и младих богослова, иначе чланова ЗБОР-а који су чинили кичму богомољачком покрету“.¹⁴⁰

Југословенска држава је склопила са Ватиканом Конкордат 1935. године. По том уговору Римокатоличка црква је имала преимућство у односу на остале вероисповести у Југославији. У држави избија криза 1937. године пред изгласавање Конкордата у Скупштини. Маја месеца је лист *Мисионар* објавио текст „Римска вера“, где се говори о разлици између православних и римокатолика. У тексту се о римокатолицима каже: „Латини држе да је папа (један човек) непогрешив и да сам он у име Христа влада црквом.

---

¹³⁷ „Мисионар“, Крагујевац, септембар 1936.

¹³⁸ „Мисионар“, октобар 1936, стр. 237-244.

¹³⁹ Д. Суботић, *нав. дело*, 181-183.

¹⁴⁰ Исто, 185.

Ни епископи ни свештеници ни народ нема гласа у цркви. Чак и у имовинским питањима нико се не пита осим папе“. Конкордат је изгласан у Скупштини, а те ноћи је умро патријарх Варнава и стање у држави је натерало председника владе Милана Стојадиновића да споразум не упути Сенату.¹⁴¹

Сабор НХЗ је одржан у Лапову, јуна 1937. године, за време Конкордатске кризе. Број братстава се повећао на четири стотине. Изабран је нови управни одбор на сабору. Председник је остао Алекса Тодоровић, а за потпредседнике су бирани: Јован (Рапајић), арх. нам. жички – Краљево, јеромонах-Крагујевац, и Божидар Чеперковић, мисионар-Врњци. На сабору се говорило о мисионарском питању и прихваћено је да се оснује Мисионарски фонд.¹⁴²

Као и током претходних година и 1937. године су одржани многи годишњи скупови по епархијама, славе братства и многе друге активности богомољаца. Нека од нових братстава су: „Светог Преображења Господњег“ при манастиру Озрену (Босна), „Светих врача Кузмана и Дамјана“ у Губеревцу, „Светог апостола Томе“ у Дреновцу (код Параћина), „Светог Николе“ у Жевици (Чачак), „Свето Сретење“ у Драгуњи (срез тузлански), „Успенија пресвете Богородице“ у Дворишту, „Светог Вазнесења“ у Батуњу, „Свете Параскеве“ у Старој Паланци (Бачка), „Светог врача Кузмана и Дамјана“ у Нештину (Срем), „Сабор светог архангела Гаврила“ у Гукошима (Љиг), као и многа друга.¹⁴³

Средином тридесетих у *Мисионару* је објављено сведочење Драгутина Јоцића из Ђуниса о виђењу његове тада већ покојне сестре Милојке, којој се, почетком века на једном месту у Ђунису, приказала Богородица. Ово је место убрзо постало познато широм Србије а народ је одлазио на ходочашће у Ђунис. Лист *Мисионар* је сакупљао прилоге за изградњу богомоље – Покрова пресвете Богородице.¹⁴⁴

---

¹⁴¹ Исто, 188.

¹⁴² „Мисионар“, септембар 1937, стр. 251-254.

¹⁴³ Д. Суботић, *нав. дело*, 196-198.

¹⁴⁴ Исто, 212.

Богомољачки покрет уочи Другог светског рата (1938-1941)

Ситуација у Европи је постајала све напетија, а Југославије је са друге стране била оптерећена хрватским питањем. Међутим, све то није много утицало на рад Богомољачког покрета све до окупације Југославије.

Осим Мисионарског фонда, при Централи Богомољачког покрета у Крагујевцу, у манастиру Милешеви на Велику Госпојину 1938. године, је основан Сабор српско-православних религиозних друштава. Савет је имао задатак да целокупну религиозну делатност, која је тада била разједињена, учини једнодушнијом да би се супротставила богоборним тенденцијама. За председника је изабран Стеван Димитријевић из Београда, а за потпредседнике: др Сава Љубибратић из Сарајева, Нека Спасић из Београда, прота Војислав Манчић и Симо Лазаревић из Београда.¹⁴⁵

Током 1938. године богомољци су наставили са својим редовним активностима попут молитвених сабора, слављења слава али и настављају са оснивањем братстава. Основана су братства: „Светог апостола Матеје“ у Младеновцу, „Света Три јерарха“ у Љуберађи, „Вознесења Господњег“ у Возуђој (Босна), „Светога пророка Илије“ у Брезју, „Светога цара Константина и царице Јелене“ у Крсном Пољу (срез маглајски), „Сабор светог арханђела Гаврила“ у Горњем Драгаљевцу (Бијељина), „Рођење светог Јована Крститеља“ у Хргама, као и многа друга.¹⁴⁶

Годишњи сабор НХЗ је одржан у манастиру Тавни 24. септембра 1939. године. На овом сабору, који је одржан између Мале Госпојине и Крстовдана, усвојена је „резолуција годишњег сабора“ у којој се, између осталог, каже: „...Убеђени да је Српство нераздвојно од православља, да без православља оно нема ни садржаја, ни ранга, ни мисије – сабор сматра, да је сваки онај рад, који иде за тим да од православља учини једну живу силу истовремено рад и на очувању, снажењу и дизању српског народа. Отуд сабор сматра, да

---

¹⁴⁵ „Мисионар“, октобар 1938, стр. 264-267.

¹⁴⁶ Д. Суботић, нав. дело, 221-224.

је богомољачки покрет заштитник не само православне мисли него и онога што је најбоље у српској души... Сабор позива народну интелигенцију да се врати народној вери. Сабор позива народно свештенство да у најширем опсегу користи све услуге, које му богомољачки покрет може пружити. Сабор позива сав наш народ на покајање, на одбацивање свих злих дела, на чишћење од греха, да бисмо Бога имали за помоћника у овим тешким данима...“.¹⁴⁷

У 1939. години, у Централни Богомољачког покрета, било је регистровано око 450 братстава широм земље, а управни одбор је одржао десет седница углавном у радном саставу тзв. „ужег“ или извршног одбора. Мисионари су били активни 1938. године у Лици, а 1939. су кренули у Херцеговину и централну Босну.¹⁴⁸

Сабори су наставили да се одржавају широм Југославије. Један од таквих је велики молитвени сабор НХЗ одржан у Маглају, на дан Светог цара Константина и царице Јелене, 3. јуна 1939. године. Од тромесечних сабора најзначајнији је тромесечни сабор православних братстава у манастиру Благовештењу на Цвети исте године. Од цветне среде до Цвети епископ Николај је одржао мисионарски течај за мисионаре жичке епархије у овом манастиру.¹⁴⁹

Током 1939. године основана су братства: „Светог апостола Томе“ у срезу маглајском, „Покрова пресвете Богородице“ у теслићком срезу, „Успења пресвете Богородице“ у Јасенову (Банат) као и многа друга.¹⁵⁰

Последњи предратни годишњи сабор богомољаца био је у манастиру Жичи на Малу Госпојину 1940. године. Он је трајао три дана и на њему су присуствовали епископ Николај и Нектарије из Зворничко-тузланске епархије. Николај је на сабору више пута говорио. Он је похвалио Србе у Босни због тога што их не занимају партијски програми већ их занима јединство српског народа. Стога Николај сматра да Шумадија и Војводина треба да се угледају на Босну. У другој саборској беседи Николај је критиковао људе из

---

¹⁴⁷ „Мисионар“, септембар 1939, стр. 3-5.

¹⁴⁸ Д. Суботић, *нав. дело*, 243.

¹⁴⁹ Исто, 245-246.

¹⁵⁰ Исто, 249-250.

науке који говоре да су Срби политички незрео и некултуран народ: „...У то време појавили су се у народу људи и групе људи, које су други прозвали богомољцима. То су били људи који се ни на што нису хтели обазирати осим на Бога и своју душу; који су истакли начело: Почни од себе! Они су читали Свето писмо, певали духовне песме, састајали се на молитве, ходили по манастирима, с покајањем исповедали своје грехе, постили, причешћивали се, разговарали о чудесима Божјим јављеним у животу њиховим. Тиме су они разгревали оне жишке у себи. Презирали су их, исмевали, гонили, хапсили, мучили, али они за то нису хајали. Називали су их лудацима. Називали су тако и мене. Говорили су: зар тај Николај, који је толико живео у просвећеној Енглеској, да се сад дружи са тим лудацима? Они нису знали, да је Енглеска појачала у мени богомољство. А када су ме назвали лудаком ја сам се радовао. Дај ми Боже, да то народно лудило никада не ослаби у мени до краја живота мога...“.¹⁵¹

У Жичи је донета Резолуција годишњег сабора богомољаца. У њој се наводи да у то време, више него икад, је цркви и народу потребна организација која би „била укор и опомена равнодушним, маловерним и очајним у цркви а суд и мач над кривоверним, безбожним и осيونим у народу“. По њиховом мишљењу то је НХЗ и црква и држава у будуће требају да их помогну. Због стања у којем се свет налази резолуцијом се заповеда ванредни пост у три узастопна понедељка, почев од Крстовдана, „за спас народа, краља и државе“. Богомољачки покрет наводи да ће радити на сузбијању комунистичке агитације која је у својој суштини безбожна. На крају резолуције Сабор се залаже код надлежних за схватање да је Богомољачком покрету потребна централа.¹⁵²

На сабору у Жичи је било много проповедника и говорника. Нову средишњу управу НХЗ, између осталих, сачињавали су: владика Николај – први председник, владика Нектарије – други председник; потпредседници: др Василије Костић и синђел Јован Рапајић; уредник: отац Јован, помоћни и одговорни уредник: отац Јелисеј Поповић.¹⁵³

---

¹⁵¹ Исто, 253-255.

¹⁵² „Мисионар“, септембар 1940, стр. 47-48.

¹⁵³ „Мисионар“, новембар 1940.

Јеромонах Јелисеј Поповић, суплемент гимназије у Чачку, у *Мисионару* је 1940. године објавио текст „Богомољачки покрет и наше монаштво“. Јелисеј је сматрао да Српска православна црква свој најбољи кадар у монаштву добија управо из Богомољачког покрета.¹⁵⁴

Иако је Други светски рат у Европи почео то није много утицало на рад Богомољачког покрета у Југославији. Основана су братства: „Свете Параскеве“ у Београду, „Светих апостола Петра и Павла“ у липничкој парохији (јадарски срез), „Свете великомученице Марије“ у Бољанићу, „Светог апостола Томе“ у Горњој Буковици (срез Бијељина), „Преподобне Параскеве“ у Српској Грапској (Зворничко-тузланска епархија), Светог Луке у Волуји (срез звишки).¹⁵⁵

И током 1940. године одржавани су сабори по епархијама. Један од таквих је годишњи сабор братстава НХЗ из архијерејског намесништва тузланског, који је одржан управо у Тузли у недељу Мироносница 12. маја 1940. године. У Тузли је тог дана било око 3000 богомољаца а свечану литургију је служио епископ Нектарије. У Жичи је прве недеље поста исте године одржан велики молитвени сабор. Иако је сабор требао да има само епархијски значај он је имао много шири значај јер су на њему били представници из готово свих крајева Југославије: Призрена, Битоља, Мостара, северне Босне, Војводине и Србије (територија предкумановске Србије). На сабору је говорио епископ Николај.¹⁵⁶

Богомољачки покрет је деловао као организацијасве до Априлског рата 1941. године. И у току саме 1941. године пре почетка рата у Југославији и напада нацистичких снага, богомољачка братства су у многим местима славила славе. Лист *Мисионар* је имао два броја у овој години и након почетка рата више не излази.¹⁵⁷

О животу епископа Николаја и његовом заточењу у току Другог светског рата је писано у *Уводу*. Судбина богомољаца у току рата није позната. Остао је поједностављен приказ Драгана Суботића о њима: „Његови богомољци – чији је био духовни вођа Николај

---

¹⁵⁴ „Мисионар“, децембар 1940, стр. 11-13.

¹⁵⁵ Д. Суботић, *нав. дело*, 261-262.

¹⁵⁶ Исто, 262-266.

¹⁵⁷ Исто, 277-279.

прогањани су од стране окупатора, стрељани су и убијани од стране комуниста за време њихове краткотрајне владавине у неким градовима Србије, септембра-октобра 1941. године, а то је настављено и после 20. октобра 1944. године, када су уз помоћ совјетских војника, ушли у Београд“.¹⁵⁸

---

¹⁵⁸ Исто, 280.

Издавачка делатност

Богомољачки покрет је имао изузетну издавачку делатност. Нешто о томе је писано у претходним поглављима али значај те делатности заслужује посебно поглавље.

Као што је већ наведено први лист богомољаца била је *Богомоља* која је изашла у Београду само у два броја 1920. године.¹⁵⁹ Потом се покреће лист *Саборници* у јесен 1920. године који је изашао свега седам пута.¹⁶⁰ У Крагујевцу је покренут часопис *Нове душе* 1922. године и под овим називом изашле су само две свеске (за јануар и фебруар). Потом часопис марта месеца 1922. године мења име у *Хришћанска заједница* и од 1924. године пише на насловној страни да је орган Народне хришћанске заједнице. Исте те године часопис мења име у *Православна хришћанска заједница* и он излази до 1935. године. Јануара 1936. године лист се сјединио са битољским *Мисионаром* и од тад носи име *Мисионар* све до 1941. године.¹⁶¹

Док су *Богомоља* и *Саборници* штампани у Београду и Земуну, *Хришћанска заједница*, *Православна хришћанска заједница* и *Мисионар* су штампани у Крагујевцу (најпре у штампарији „Ново време“ Синише Пантелића, Сарајлина улица бр. 32, а од 1924. године у сопственој штампарији НХЗ, Светог Саве улица бр. 6). Од 1922. до 1931. године уредник главног органа НХЗ је био Драгољуб (потом Дионисије) Миливојевић. Неко време (од 1927. до 1929. године) када је он нешто пао у немилост код патријарха Димитрија, лист је формално „уређивао одбор“, а одговорни уредник је био Мисаило Стојановић, сабрат манастира Драче. Живан М. Маринковић, тадашњи професор веронауке, уређивао је лист од 1932. до 1934. године. у току 1935. године главни орган је уређивао Алекса Тодоровић, архијерејски намесник из Гуче. Као што смо већ рекли, часопис мења име у *Мисионар* и првих шест месеци је уредник Емилијан Глоцар, свештеник из Даља; помоћник уредника је свештеник Милан Сретеновић из Крагујевца и одговорни уредник др Радоје Арсовић, потоњи монах Јаков. Од октобра 1936. до априла 1938. године главни орган уређују др Арсовић и јеромонах Јован Рапајић, а од 1. маја 1938. до фебруара 1941. године сам Јован

¹⁵⁹ Д. Суботић, *нав. дело*, 29.

¹⁶⁰ Исто, 31.

¹⁶¹ Епископ Хризостом, *Народна хришћанска заједница*, у: нав. дело, 358-359.

Рапајић. Лист је излазио месечно. Уз *Мисионар* је ишао и бесплатни додатак *Мали мисионар* који је углавном сам писао епископ Николај. Часопис је 1922. године имао тираж 3000 примерака. До 1937. године је нарастао на 12 000. *Мали мисионар* је имао за пет месеци 1936. године 40 000 примерака тираж, па је спао на 20 000, да би се 1937. године попео на 22 000.¹⁶²

Главни орган Народне хришћанске заједнице се готово у потпуности бавио верским питањима и неспорно је много допринео ширењу побожности међу народом. Од ствари које могу да му се замере је то да у почетку није имао висок ниво пошто је Драгољуб Миливојевић био студент. Такође му се може замерити што су пар чланака у овом листу били посвећени „опасности од Јевреја“ и „Протоколима сионских мудраца“ који су били крајње неутемељени.¹⁶³ Међутим, лист се поправљао из године у годину, а када је уредник постао јеромонах Јован Рапајић часопис је био сасвим солидан. Лист је доста читан и он је имао пет до десет пута већи тираж од сваког од 15 православних верских листова, колико их је четрдесетих година код нас излазило.¹⁶⁴

Поред главног органа НХЗ, издаване су првих година и „Светогорске вести“ (свешчице од 4 стране које су се бесплатно делиле народу). Понекад је излазио и тромесечни лист „Житија светих за сваки дан у години“ у 2000 примерака. До 1941. године издато је у Библиотеци НХЗ преко стотину већих или мањих књига верске садржине. Крајем 1936. године *Мисионар* саопштава: „Досада смо издали 1 773 000 свезака нашег листа; 164 000 Светогорских весника; 57 000 Житија светих; 969 300 разних побожних књига и књижица, што укупно чини 2 963 300 свезака“. Септембра 1937. године су објавили да се број попео на 3 224 300 свезака и то је импресиван број. Епископ Хризостом наводи: „Народна хришћанска заједница је, дакле, прва „омасовила“ побожну књигу у нашој Цркви и у нашем народу“.¹⁶⁵

---

¹⁶² Исто, 359.

¹⁶³ „Православна хришћанска заједница“, бр. 2, фебруар и март 1926, стр. 6-9.

¹⁶⁴ Епископ Хризостом, *Народна хришћанска заједница*, у: нав. дело, 359-360.

¹⁶⁵ Исто, 359-360.

Закључак

Богомољци нису настали после Првог светског рата они су постојали још у 19. веку. Настали су као последица секуларизације државе и друштва која је захватила читаву Европу. Они су се прво појавили у Банату средином 19. века као „покрет побожних“ да би потом захватили читаву Карловачку митрополију. Они су редовно одлазили у цркве, молили се побожно, при читању Јеванђеља су клечали и са пажњом су слушали проповед свештеника и тумачење Јеванђеља. Богомољци су били и мушкарци и жене и исповедали су чисту православну веру. Они су углавном били сељаци и радници. После српско-турских ратова 1876-1878. године „побожни“ су се појавили и у Србији и то у њеном југо-источном делу. Овде се покрет веома разликовао од оног у Војводини. Специфичност богомољаца у овом крају је била да су се овде појављивали људи који су откривали темеље старих цркава. Богомољаца је чак било и на Солунском фронту. Битно је нагласити да богомољци нису имали никакву јединствену организацију, нити су се за то интересовали.

Још пре Првог светског рата на конференцији коју је организовао Џон Р. Мот, главни секретар Светског хришћанског савеза студената, априла 1911. године основана је „Хришћанска заједница студената Београдског универзитета“. После Првог светског рата у току 1919. године је основана „Хришћанска заједница младих људи“ као огранак универзалне хришћанске заједнице младих људи са седиштем у Швајцарској. Такође и „Женски хришћански покрет“ се оснива марта 1920. године.

После Првог светског рата долази до пада религиозности код људи. То је неминовно заватило и православне Србе. Један човек који је своје студије завршио на Западу заинтересовао се за богомољце. Реч је о Николају Велимировићу, жичком и потоњем охридском епископу. Он и група људи око њега је увиђала, на основу искуства са Запада, о потреби организовања покрета који ће имати своју управу.

За настанак Богомољачког покрета (Народне хришћанске заједнице) је битан сусрет епископа Николаја са неколико виђенијих људи, марта 1920. године, о покретању једног верског листа и буђењу верског осећања код народа. Једни од водећих људи у покрету, Милан Бозољак, економ из Јагодине, и Драгољуб (потом Дионисије) Миливојевић,

студент, су написали Основна правила Народне хришћанске заједнице 1. марта 1921. године која је патријарх Димитрије одобрио.

Главни човек покрета је несумњиво био епископ Николај. Народна хришћанска заједница је имала своју управу: председника, потпредседника и остале функције. Први сабор је одржан крајем лета 1921. године. Од следеће године почиње да излази сваког месеца његов званични орган.

Како су године пролазиле развијао се Богомољачки покрет. Оснивана су братства по селима и мање по градовима која су добијала имена углавном по светитељима. Готово сва братства су узимала за славу оног светитеља ког су имали у имену. Одржавали су се молитвени сабори где су се окупљала братства из једне епархије. Богомољци су се између осталог бавили и хуманитарним радом.

Први велики сабор Богомољачког покрета је одржан у манастиру Драчи септембра 1926. године. На њему је, између осталог, одлучено да се формира надзорни одбор којег су чинили чланови Народне хришћанске заједнице (НХЗ) и Савеза братстава православних хришћана (БПХ). На следећем сабору у манастиру Петковици 1931. године ове организације су сједињене у једну.

У почетку су многи свештеници па и неки епископи имали подозрења према богомољцима и нису са њима сарађивали. Међутим, то се временом мења и касније и сами свештеници оснивају братства.

Братства су највише оснивана на територији предкумановске Србије, Војводине и Босне, док их је на осталим подручјима где су Срби живели било мало. Организовани су мисионарски течаји где су се обучавали мисионари, који су после ишли по селима и оснивали братства. Број организованих чланова по братствима је 1936. године досегао до 200 000, а број братстава до 1939. године је доспео до 450.

Поред набројаних, неки од битнијих сабора Богомољачког покрета су били у манастирима: Ковиљу 1933, Благовештењу 1934, Жичи 1936, Тавни 1939. и опет у Жичи 1940. године.

Богомољачки покрет је имао и проблеме. Спиритизам (призивање духова) није била ретка појава међу члановима, а чак и неки битнији чланови, попут Милана Бозољца, су због тога изопштени из покрета.

Богомољачки покрет престаје да постоји као организација почетком рата у Југославији априла 1941. године. Овај покрет је несумњиво допринео Српској православној цркви што се тиче: подизања верског живота у међуратној Југославији, омасовљења верске штампе и обнове монаштва по запустелим манастирима.¹⁶⁶ Богомољци, иако малобројни и без организације, су имали удела у очувању побожности у послератној Југославији, чије власти су вршиле систематско правно насиље над Српском православном црквом.

---

¹⁶⁶ Епископ Хризостом, *Народна хришћанска заједница*, у: нав. дело, 361.

Списак извора и литературе

Необјављени извори:

Архив Југославије (АЈ)

фонд: Министарство вера Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца

Штампа

Писање листа *Хришћанска заједница* од марта 1922. до априла 1924. године

Писање листа *Православна хришћанска заједница* од маја 1924. до децембра 1935. године

Писање листа *Мисионар* (Крагујевац) од јануара 1936. до фебруара 1941. године

Литература:

Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije: 1918-1988. Knj. 1, Kraljevina Jugoslavija: 1914-1941*, Beograd 1988.

Богољуб А. Цисарж, *Један век периодичне штампе Српске православне цркве. Књ 1, А-М*, Београд 1986.

Драган Суботић, *Епископ Николај и православни богомољачки покрет: православна народна хришћанска заједница у Краљевини Југославији: 1920-1941*, Београд 1996.

Ђоко Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве. Књ 2, Од почетка XIX века до краја Другог светског рата*, Београд 1991.

Николај Велимировић, *Богомољачки покрет (чланци, беседе, посланице и студије); Духовне поуке; о еклогији*, Београд 1997.

Радмила Радић, *Живот у временима: Гаврило Дожић 1881-1950*, Београд 2006.

Радован Биговић, *Од свечовека до богочовека: хришћанска философија владике Николаја Велимировића*, Београд 1998.

Српска православна црква: 1920-1970: споменица о 50-огодишњици васпостављања Српске патријаршије, Београд 1971.